

1760
яндарби зелимха

ДАХАР
БАКЪ
ДУ...

Яндарби Зелимха

ДАХАР БАКЪ ДУ...

(байташ, поэмаш)

П.

Инвентарный № 307739

Отдел обслуживания
ЧИТАТЕЛЕЙ

Нохч-Галггайн
зорбанан
цхъанакхетаралла «Книга»
1990

С2 (Чеч.)
Я 60

Я 60 Яндарби Зелимха. Жизнь права: Стихи, поэмы. — Чечено-Ингушское издательско-полиграфическое объединение «Книга». Грозный, 1990 — 128 с.

Я 4702700200—49
 М 135(03)—90—90

С2 (чеч.)

ISBN 5—7666—0083—6

© Яндарби Зелимха, 1990

Зелимхан Абдул-Муслимович Яндарбиев

ЖИЗНЬ ПРАВА

Стихи, поэмы
на чеченском языке

Редактор Н. И. Эльсанов. Художник А. Ясуев.
Художественный и технический редактор Н. И. Джансуева. Корректор З. А. Сулейманова. ИИБ № 1829.
Сдано в набор 5.10.1989 г. Подписано к печати 16.01.1990 г. СФ02015. Печать высокая. Гарнитура литературная. Формат 60х84 1/32. Бумага типографская № 1. Усл. печ. л. 3,72. Усл. кр.-отт. 7,61. Уч.-изд. л. 5,27. Тираж 5000. Заказ № 9057. Цена 55 коп. Чечено-Ингушское издательско-полиграфическое объединение «Книга». 364907, Грозный, ул. Субботников, 35

Нохчийчоьне

Собга бен, ахьа хьаьнга дуьйцур дара дагара?..
Хьаьнга дуьйцур дара хьайн халахетар,
Безам, сингаттам, доглазар?
Хьаьнга дуьйцур дара хьайн хазахетар?
Суна бен, кхин хьанна йоьлхур яра хьо

даггара

Я ела хьанна йоьлур яра?
Алахьа...

Хеттарш

Мила ву со? Лабттахъ веа стена?
Мичара схъаваьлла, вьду мича?
И хеттарш ду сан садууш денна,
Йиш а йоцуш цхъа жоп доцуш дита.

И хеттарш ду, сан ворхъе а дайша
Бешерех чекх нъхьнарш дахаре,
Гловттуш, парглатонан ойбуш байракх,
Дезчу тойнесхъ, кызчу баланехъ.

Цу хеттарша Туркойн махка кхаччалц
Уьш длабигна, изгон лазапе,
Сибрехсх чекхбаьхна, хлу ца кхачош,
Дегнаш лелхарх амал къар ца еш.

Цу хеттаршца, заманаш а хуьйцуш,
Оьмарийн длалубьстуш аглонаш,
Къьожа къаной пхьобханашка хуьйшу,
Наной тийжа глож тле аганан.

Цу хеттаршца вай дуьнен тле девлла,
Цаьрца дийша деза лахъти чу.
Цара моьне ерзош деган чевнаш,
Дохьу ас а кху сайн некъан дукъ...

Цара вуьгу клант сарахъ хин писте,
Суьйре ларъян йоI а хаайо.
Кху дуьненах южалло це тийсарх
Адам хила ницкъ адамна ло.

Мила ву со? Лабттахъ веа стена?
Схъа мичара ваьлла, мича вьду?
Деден хеттарш клентап клантехъ денло,
И а царна шен жоп лаха вьду...

* * *

Шемахъ ю, хаац, я Урартухъ,
Мисаран гламаршлахъ яйна —
Бешернийн уйригехъ сан лар ю,
Сан кхоллам язбина жайна.

Дуьненан йистехъ цу малхаца
Гюотту а хаац и суна,
Дазло а хаац цу мархашца,
Ийзочу догланан чунаш,

Тевнаца Йсткий а хаац я
Шайхалла доьссинчу дагна,
Боданехъ, букарчу дорцехъ я
Герт а шайтланан шад бан,

Амма ду цхьа Бакъ кху дуьненахъ —
Азаллехъ ас нигат дина,
Хьан цле ю, Нохчийчов, цуьнан а —
Къайле ю, дуьненна тиде...

* * *

Сан пачхье ю — нана еха хлусам,
Дай баьхначу юьртахъ жима цла.
Дуьненах со къастахъ къаьста цунах,
Деглах къастахъ цунах къаьста са...
Сан пачхьенан малх бу ненан хьажар,
Блаьра хьаьжна сирла елакъажар.
Сан пачхьене боьдуш цхьа некъ бу,
Цунах кхеташ — бле эзара кхин,
Цаьрца хлоранца со лелла ву,
Хлоранца а бу сан ирсан цинц.
Сан пачхье ю — нана еха хлусам,
Ирсе боьду некъ а цу тле бу...

Аш ма баха соьга, ирс ду дахар,
Аш ма баха, дахар хаза ду...
Ас а мелла цуьнан мерза чаглар,
Ойла Iсхаяллал, дог гIаддаххал,
Сан иллеш а оцу ирсах ду.▲

Аш ма баха, бала бу вайн дахар,
Ма баха, н къиза Iазап ду...
Валар ирс а хетап, дезна ваха,
Ирс хетташехь валар, дезна ваха, —
Оцу ирсах а сан иллеш ду.

* * *

Ойланг азаллин генара
МаьIна дан кхаретийча са,
Бух буьллуш дашна сан, эшарна
Шаьлтанна ботт санна, тешамс
Хьо бен яц, юха а ган.

Мерз хаьдча пондаро узу са,
Ха хоьрцу йилбазан мохь,
Дерриг а хьан цIаро дузу сан,
Долччунна ахь терза узу сан, —
Ткъа бай-м лац даг тIера мохь.

Iца бохьу гIенашна синтем а,
Диначу некъашна — жамI,
Дуьненан къахьонийн стим гIелбан,
Я догу цIе летта дог шелдан,
Дайдеш, дукъ текхийна, даI.

ДуьххьалдIа аьхначу мукъамца
Хьакхало хьо дагах сан.
ТIаккха ас дахарна мукъ а ло,
Керстдеш кхин муьлхха а мукIарло,
Нохчийчов, цIе йоцург хьан...

Дахар бакъ ду

Юха а — хъан буйнахъ мукъ бу,
Сан буйнахъ шаьлтанан дитт.
Юха а, дахар, хьо бакъ ду —
Ас хъанал до хьуна ций...

Юха а сан кочахъ — хъан дукъ,
Некъан а яц чаккхе, йист а.
Юха а, дахар, хьо бакъ ду:
Хун бен ду — хьацар а, ций а? —
Хъан кха тле лена уьш ший а...

Іаса

Массо жІаьла цунна лета,
Урамновкъахъ я кебертехъ.
Массо очакх, галц а некъан
Цунна тешнабехк бан гІерта.

Мехаш, цунах хьерчаш, цийза,
Хедо санна, синош ийзош.
ДогІанаш а доьлху —
АхІинехъ тедоьлхуш.

Цунна угІу дарцаш дера,
Когаш кІел ша хьобхуш шера...
Амма ца луш царна къаро,
Вуьгу Іасано шен къано.

Ткъа йовхо луш, деккъа-цІена
Цхьа куьг бен дац воккха стеган.
Воккха стеган дог цхьа — тешам.

Халчу новкъахъ къилба хьеха —
Боданах чекх хьаьжна
Воккха стеган бІаьргаш!

Когашна девзар ду некъан хьал,
Куьйгашна — биначу белхан.
Цхъатерра ю царна кхочу ял —
Гелдалар, цийх йогу берчаш...

Ас некъийн ял эсна йиссадца:
Айраш а хедадеш мачийн,
Сихвелла гулчаш ас тийсина, —
Ткъа стенна, стенна тле кхача?

Кераюкъ ягийна бело сан,
Мангало,
 кесаршка хьош,
Иэгайо буц санна,
 хедош са,
Гелдина дахаро дог...

* * *

Буйсанан боданехъ гIалин серлонаш
Геннара лелина го.
Лепадеш урамийн стогарийн гонаш,
Цара бIаьрг тIенийзабо.

Яхъийнчу яхъьеха Iаьнан цу хIонехъ
Хьоьжу уьш, ца оьцуш дог.
Буйсанан гIалин гIар летачу корех
Беттало гIелбелла мох...

Буйса

Де дIадели, суьйре са текхна,
Буйса хьоьжу цунна тIехъара.
Ира бахъьаш стиглах гIертош лекхчу,
Лаьмнаш хьоьжу лаьмнел дехъара.

Цхьа де-м х'ун ю?

Хийла доьду и д'а,
Кхиале, хьо йиш хьайн йолаян.
Маржа денош, ойла хедош иддарш,
Йиш елар-кха юхадоладан.

Амма бода лаьмнех хьерча боьлла,
Мархех ц'ена стигал карийна,
Буьйса г'ерта седарчийн йиш кхолла,
Х'инцале а масех кьадийна.

Беттаса а доллу г'оттуш д'огахь,
Дезачарна-м буьйса нисъелла.
Эх! хьо туьйра!
Даге ахь ладог'лахь,
Йиш хезар ю, мацах йицъелла.

Цо х'ун дуьйцу, ц'е летаеш кийрахь?
Цуьнан лазам даго х'унда лов?
Х'унда яц и буьйса дагна хийра?
Безамна и дийнал х'унда тов?

Де д'адаьлла. Буьйса тийна текха...
Корашкара масех серло яй.
Орцан дукъ т'е кхаьчна, буьйса екхош,
Батто нека хьовкху дай...

* * *

Юьйренан йоза
Доладо сахуьлчу седано.
Т'аккха,
синбилгалонца даьржа,
Анайистехь
Лаьмнаш г'иттош,
Г'иттош олхазарш а,
Адамаш а;
Юха, маьлхан з'аьнарш хуьлий,

(нагахъ стигал екхнехъ)
Стиглахъ даържа,
Лавтта язло —
Хюр а корехъ куьцаш дохуш,
Бацаларчу тхица догуш,
Ахархочун юьхъ тлехъ ловзуш,
Серладолуш,
Детих лепош буъртигаш а хьацаран,
Диттан хюр а патарехъ,
Ялтин кенехъ ловзуш;
Урамашкахъ даържий, зевне,
Берийн аьзнех иэлой, дела-декаш,
Довдуш,
Берийн блаьргаш чохъ а ловзий,
Делкъахене кхочу...

Делкъахенан йоза
Долало
 кхачалуччохъ Iуьйренан йозанан
тIаьххьара моIа.
Делкъенан малх санна, довхачу цо,
ИндагIах хьегавеш некъахо,
Шен моIанаш хьекъадо
Iуьйреначарна тIера дIа...
Сих-сиха берийн блаьргаш чу юха а хьовжуш,
И суьйрене доьду...

Суьйренан йоза —
Дийнан дештIаьхье ю.
И доца ду,
Бос а бу цуьнан мокха.
Цуьнан моIанан цIога,
Берийн блаьргаша ца лоцуш,
Дов...

Ткъа буьйсано,
Дийнан йоза толлий,
Амма ницкъ боцуш, карийна гIалаташ нисдан,
Цкъа хьалха

Къовларшна юккъехъ яздой шен билгалдахарш —
Седарчийн хъаркашца,
Беттаса сегош,
Діахорцу,
Діалуьсту
Дахаран тептаран кхин а цхъа агІо...

* * *

Ойла ма-ййу дуьне дац,
Дуьне ма-дду таро яц,
Ткъа кІезга дерг маьІне дац...

Ала-м олу наха,
Олу — мерза дахар,
Олу — ирсе дахар.

Ткъа суна-м ма хаьа,
Царна а и хаьий:
Ойла ма-ййу дуьне доций,
Дуьне ма-дду таро йоций,
Кхин кІезга дерг маьІне доций...

* * *

Некъ ло, дуьне, некъ ло суна, доьху,
Хенан гаьллаш озий жимма юха.
Ца го хъуна дог, ас хъайга оьхьу,
ДаІ деш, дижна хъан кхоамза мухІар!

Тешам ма бац цунах дийнахъ сарралц,
Цу тепингах, эkkха кийчча болчу.
Хъаьхна цунна адамех юьзна цхъалла,
ГІелделла и — денна хІитта холча.

Хъаьхна иллеш, гІайгІанаш, сатийсар,
Зама хъаьхна, некъан силам-тІулгаш...
Цхъа берд лохъа, догдиллича ирсах,
Минотана товжон ойла-тулгІе...

Ялтех ас ца биъна цкъа а дуйнаш,
Амма, воккхуш гена новкъа со,
Тедан гІерташ карзахдаьлла дог,
Тахана а, хІайкал санна, буйнахь
Къуьйлуш ас церг тоьхна баьпкан юьхк,
Нанас даг тІе лъцу дегон куьг.

Сатийсам

Мукъа мел еанчу шена минотехь,
массо а хенахь,
кІанта зезагаш дохкура — дуьненахь долу а, доцу а...
Массо а зезаг цуьнан хуьлура чІогІа тера
блаьргех я куьйгех берийн —
делалой, деллалой,
ткъа царна тІехула стигал а хуьлура дайма сирла,
тоьхча санна лила,
сийна бос малхаца пйна,
къегина...
Стигалахь, Іахарех терра, маьІ-маьІехь хьаьрчина
Іохкура кІайн мархаш,
ткъа цхьаерш чилланах къегара.
Ткъа оцу стигланна кІелахь хьозарчий хьийзара —
тайп-тайпа, ловзура чІегІардигаш,
иштта кхидолу дуьйцу а ца хезна олхазарин а;
уьш а хуьлура хІиницали схаь буьйцу а ца хезначу
инзарчу басахь.
КІантана хаьара шера, дахар нагахь дахар делахь.
ца хилча ца довлий зезагаш,
хаьара, зезагаш хаздан хила дезий бераш а,
царна тІехула сийначу стигланан четар а:
дийнахь кІайн мархийн Іахарий а дежаш
я догІа луйттуш маьлхан,
ткъа буса батто шен седарчийн жа а ховцуш ара.
Ткъа олхазарш ца хилча-м стигланах
стигал а ца хуьлу,

дуьненах дуьне а ца хуьлу,
 бераца цхьаьна цуьнан да а, нана а ца хилахь...
 Цундела дохкура цо уьш
 куьйгаш а лаьцна берийн, даккхийдеш, доьлуш,
 стигалан бляьра хьоьжуш,
 цхьана а хIуманаш данне а доцуш кхоьруш...
 Мукъа мел еанчу минотехь, массо а хенахь,
 кехата тIехь, керташ тIехь, силаман новкъахь,
 кIанта дохкура суьрташ,
 ткъа нах-м тIехбуьйлур
 цхьабери леррина хьоьжуш, гIалаташ лоьруш,
 цхьабери бела а кьежаш, амма ца соьцуш...
 хуьлур резе боьцурш а,
 делахь а уггаре цакхетарг —
 мел кхета гIертарх кIант ца кхетарг дара —
 шен суьрташ хаза дац олу адамаш мичара доьлу?..
 Ткъа кIанта-м зезагаш дохкура,
 дохкура цо суьрташ, дохкура,
 дуьненах дуьне дан гIерташ,
 вайн дахарх дан гIерташ дахар,
 берах а — бер...

Нана

Цхьацца стигал — шина бляьргахь,
 Екхна, сийна, сирла,
 Шина стиглахь цхьацца малх а
 Суна хьоьгахь гина...
 Цаьрца декхаш, цаьрца кхоьлуш,
 Гина хIара дуьне.
 Тахана а цаьрца хьоьжу
 И соь,
 Амма тIуьна...

Сонет

Хъаъжа тIе куыг а лъыцуш, дахар ас а тергалди,
Маълхах бIаьргаш ларбичхъана дерриг го а моъттуш.
Шед айина, лъоллуш хъалха, дин а терсаби,
Са а хадий, дог а дагий, даьгна дер дац моъттуш.

Цуьрриг Iалашонах тилча тоьпан¹Ioъ а санна,
Эрна хила кийчча долу цхъаъ бен доцу дахар
Ма ца хии-кх, маржа дуьне, кIезга долчух лардан.
Цунна бекхам — шайлахъ дуьйцури бевза-безачара —
Ас тIеэцна, байттамал деш сайна, царна — кхардам.

Сайн дахаран некъан кехат дина деккъа бакъдерг,
Ламанчерчу Къонахчочух¹ кегйи гоьмукъаш.
Харцонна а, шалхонна а дIало моъттуш хъакъдерг,
Тийсавели, мохъ а битти, ца гуш боьлу нах,
Хадон гIерташ кху дуьненан кхочуш боцу мах...

* * *

— ХIун дахъаш веъна хьо дуьнен чу?
— Лазам...
— ХIун дахъа веъна хьо, лъыхуш хIун?
— Лазам...
— ДIавоьдуш, тIаьхъа хIун дуьтур ду?
— Лазам...

* * *

Стигал, стигал — эзарза а стигал!
Хестайо ас, лаьттахъ веххашехъ.
Ас стигланехъ маршо тидна сина,
Стигал тидна берийн бIаьргаш чохъ.

¹ Дон Кихот

* * *

Лаьмнаш, лаьмнаш, ма хьестийша дог!
Ерзалур яц шуьга цуьнан чевнаш.
Шун хьажаро мелххо уьш дарфо:
Ца Ia са шун лакхене ца кхевдаш.

Шеко

Оьшурий техьа
Далла
Адамий, Хьавай ялсаманера эккхон,
Нагахь санна,
Ша церан берийн
Церачул эзарнаш даккхнийчу
Къиношна гечдийр хилча?..

Блаьрзениг

Цхьа адам леш,
Дуьне шозза ле
олуш хезнера цунна:
Цкьа блаьргаш чохь,
ШолгIа — даг чохь.
Амма цунна дика хаьара,
шеца и цкьа бен лийр доций а, —
Блаьргаш чохь дуьне шен хилла а дацарна...

* * *

Тховса кхин цкьа а кхийти-кх со
Вайн дахар, барам боцуш, хаза хиларх.
И суна дийцира, аганара схьа белакъежначу
блаьргаша.
Дахарх байташ ца язйо ас тховса:
Мел хаза, мел говза хиларх сан йоза,
Хир дац цу беран блаьргашка кхочуш...

Хъажал хьо,
д'о хьочо юха а доккхуш ду заза.
Ткъа вайна-м моьттура,
и бакъабелла д'абаьлла.
Иэшийна, гой хьуна,
дойначу шен генан лазам,
Б'аьстенан ловзаргахь
иза а хелхаре баьлла,
Б'аьргаш чохь юха а дахар го —
Южаллех кхаьрдаш,
Дуьненах тешам го —
цо йинчу чевина а гечдеш,
Юха а цуина т'ехь,
хъажал хьо, кхуьур ду хьечаш,
Ношлур ду, малх белош, беснеш т'ехь,
шо-шаре хьекъаш...
Вай-м дара сихделла,
и охъатоха диг кечдеш.

Доттаг'ашка

Х'ун дийр ду, алийша, вайн сих а оьшучохь кхоййча?
Ма баха соьга аш, дийнан ирс к'лиранна тоийга.
Тахна со вехаш ву, х'ун хаьа, кхана вайх х'ун хир ду?
Дуьненахь суо вахлахь, кхане а сан даго туьдур ю.

Екийта тахана уггаре диканиш эшарш,
Ирсах а дузийта тахана массо а дегиш.
Дахаран чаккхе яц, кхачор яц вай марзо цуьнан!
Ткъа г'айг'а йицъер вай — ирс долчохь
дац цуьнан гуьнахь!

Дехар

Сан бІаьрхиш махо дакъийна,
Вохвина дарцо со.
Доху, сан даг чу ма кхийда,
Хьаьстича иллино.

БІаьргаш чу хьежначу малхо
Суна ца кхойна пур.
Тобар ду цхьа дош со вахон
Я билла ша даг чу.

Ткъа пондар бекийга шена,
Белха а хууш бу и:
Стигланах бен догІа Іенац,
Дагах ца даьлча — бІаьрхи...

II

Органна оьшу шен тулге,
Иллина шен мукъам оьшу...
Дагах дерг ма хетта тІулге —
Цунна и хаа ца оьшу.

Пондаран безам бу — илли,
Іожаллин безам — и лахьта...
Безаман коше тІулг биллий,
Пондаран мерз а ма хьаста.

Ма хьаста, белха ца лаахь,
Органан тулгІенаш санна.
Ма хьаста, велха ца хаахь —
Пондарца, тІулгаца цхьана...

Ций санна цийбелла малх глотту туйрань.
Меллаша айлуш стигланан таьрше.
Ма дукха бакьдерш ду тарделла туйранех,
Сан халкъ, хьан некъ кхолуш маьрша.

Цу малхал цен, довха ций^а тенна лавттаь сан,
И маршо ларъечу дийнахь.
Иллеш ду сан даг чохь цу денойх лавцна а,
Цайобрзу чов хилла ийжаш.

Органан бух хьергон тлулг санна, лазамаш —
Ойланийн клоргене эгна,
Заманан тулгеша, летачу сан дагах,
Лаамаш чухерцош денна.

Туйьра

туйьренца юха а дтаараваьлла,
Со хьожур ву стигалан бтаьра:
Екхна и елахь — велалур ву,
Меллаша вахана кетта вер ву.

Цул ттаьхьа, урамехь волавелла
Лелар ву, и долуш санна керла,
Вевзаче маршалла хьоттуш,
Ца вевзаче а и хьоттуш.

Къиннойх цланлучо дагара санна,
Дуйцур ду хтора цийнан корана —
Генах мел гинарг а,
Генах цагинарг а.

Ткъа цхьана корехь бой меттах хьаяхь,
Пхьуйшаца длахьокхуш хьаьж тiera хьацар,
Хьожур ву кьайлаха —
Суо гуче кьайлера.

Сайх белакъежачу Іуьйренан малхана
Хьалха а хьаьвзар ву со бехке вахана,
Куьг льоцуш бляьргаш тӀе,
Бехказло-бляьцаш еш.

И хир ду Іуьйранна, ткъа хӀинца буьйса ю,
Ойланаш седарчех тешош, со лелаш ву,
Баьссачу урамехъ,
Беттасин чӀурамехъ...

* * *

«ХӀара бакъду, иза нийса ду,
ХӀара — цӀена, иза — сийлахь...
Иза харц ду, важа гӀалат ду,
Иза — боьха, важа — кьилахь...» —
Хийла ваьш вай Іехадина-кх,
Ваьш кхеттачух даккхийдерца...
Хийла нехан дог лазийна,
Хийла нехан дог кхардийна
Хир ду-кх цаьрца...

* * *

Шина сиконтан юкъ —
Стаг дуьнен тӀе валарна тӀера
Кхалхарна,
Сийлаллина тӀера
Сийсазаллина тӀе кхаччалц ю...
Цхьаволчунна — дахарх цецваллал бен яц и.
Вукхунна — дахар, кӀордийна,
хьех-мерах чекхдаллал ю.
Амма уггар доца дахар —
БӀешарахъ ваьхначуьнаниг ду,
Хаттахъ...

Хіара дуьне кьаьхьа кьахьло,
Шийла шелло,
Гатло — гат...
Стигал, кхулий, даг тІе язло,
Ций а гІелло,
Малло са...

(Суна дуьне доххол хилларг
Хьуна-м ловзал бен ца хилла...)

Мерза дуьне ма дийцалахь.
Малх-м бу бовха
Царал а...
Ас ца хуьйцу, ахь хийцахь а,
Дегайовхо
Царах а...

(Ахь хьайх теша хІунда вира,
Ловза бен хьайн дог ца хилча?..)

Бакьдерг довха хуьлу цІарал,
Шийла хуьлу
Шал а...
Хьо-м мичара шелїїїр яра
Сан даг чуьрчу
Шано...

(Ахь хьайх теша хІунда вира,
Айхьа дуьне дохор хилча?..)

Валарг-хи

(А. Ш. сурт)

Латта дакъаделла, даьгна,
Дитташ лаьтта, глах а хьаьгна,
Клохцалш санна, гаьннаш
ДобгӀна стиглан блаьра.

Геннахь айабелла башлам
Хьовжу, лепош шеи кӀайн башлакх.
Цхьанхьа-м болчу малхо
Къежйо мархийн алхаш.

Стиглахь, лаьттахь — дерриг тийна,
Муьтлахь оцу тийналлина,
Лаха хоршахь гӀийла
Довду Валарг-хи а...

Са

Останкин телебӀов стигала
ЙогӀалуш, яхначохь ирх,
Цейоцчу бешарахь и дара,
Шарахь а — цейоцчу кхин
(Беттан а, ю ала хӀара,
Дийнан а, тӀаьхьенга яла,
Яцара билггала цӀе),
Поттучохь роґера де.

Останкин телебӀов, стигала
ЙогӀалуш, яхначохь ирх,
Да воцчу бешарахь и дара,
Шарахь а — да воцчу кхин
(Беттан а, ву ала хӀара,
Дийнан а, тӀаьхьенга яла,
Яцара яккха ден цӀе.
Дара и давоцу де).

Останкин телеблов, стигала
Поглалуш, яхначохъ ирх,
Дин доцчу блешарахъ и дара,
Шарахъ а — доцучу дин
(Беттан а, ду ала хлара,
Дийнан а, кханенга дала,
Дацара Илма кхин.
Цхъа Iеса де дара и).

Цу дийнахъ, меллаша глаьттина,
Ца бохуш, делла кор-нел,
Глайганс доккха садаьккхина,
Тессина дла Iеса дерл,
Сан са а стигала глаьттира
(Доцуш соь хлумма а хаьттина).
Паргглата масех гуо баькккхина,
Мархашна лакхахъ а, клел а —
Останкин момсар тлехъ хьаьвзина,
Седанна тлехулаь Кремлан,
Цул тлаьхьа, дахна,

пачхьалкхийн,
Массо а пачхьалкхийн пачхьенийн
Момсаршна тлехула левзина,
Теллина уьш, массо свзина,
Схьадеьна, меллаша хьаьвзина
Кора тле хиьна, цо элира:
«Дуьнене сатийса Iеминарг —
Ахархо, илланча, эла а —
Дуьненахъ хир моьттуш декъала,
Реза ца хуьлуш шен декъана,
Кхавьначу йозанца делан,
Кхольлинарг декъаза лела,
Останкин телеблови момсар тлехъ
Поллучу байракхе хьажал...»
Халла гуш, лестачу стигланехъ,
Цуьнга ас дерзийча хьажар,
Хаьттира: «Хлумма а гой хьуна?»
— Go!
— Делахъ, и хьан хьаьрк ю хьуна:

Бос баллац, и цигахь леста,
Бос байча — даар ду дехкийн
Я мачаш къагаян бехчалг...
— Хетте а мел кура леста!.. —
Ас аьлча, элира:
— Леста!..
Доккха садаьккхина, дегIах
Дулуш сан, шен мохь дIакхехьа...

* * *

Ойланаш яьржина юха а лаьтта,
ГIайгIано доссийна бIаьргаш чу хи:
Сан шераш дуьйшу и дахаран хьаьтта,
Къегийна ели-те Iуьйренан тхи?

Органан тулгIе а гIар йоцуш кхевди..
Дахкарлахь санна го тогIенан сурт.
Амма со хууш вац, дIа мичахь хеди,
Оьмар сан яцъеш, и бераллин урд.

Кьоналла — беран дог хьегийнарг чIогIа —
Хилла-кх и,
гIан къахкош, ластийнарг со.
Дайинчу шерийн а бахбелла могIа, —
Воккхавен меттигаш ганне ца го.

Малх боьлу бIаьстенна,
бай а бу сенлуш,
Хьалхарчу зезагех йогу хин йист.
Iалам ду юха а дахарна денлуш,
Ткъа хан-м ю дерзош сан жималлин дист.

Кхийдадеш дахаран кхин керла некъаш,
Ойланаш луьйсу цо шен цецах чекх.
Дог Iабон ца вуьтуш цхьана а декъах,
Идавеш, хьегаво дуьнене шех...

Цхьаллина язйина байташ

1

ДоттагIа, ахь соьца йоькьур ю баьпкан юьхк,
ТIаьххьара хин кьурд а буьтур бу суна.
Вай кIезга ца даьхна — девзина вайна уьш,
Цу тIехь а дуй кхилла оьшуш дац хьуна.

Делахь а ма гIерта хьо соьца екьа
Сан гIайгIа.

Оьшуш дац, эрна ду иза:
Нахаца екьча бен гIайгIа ца хьекьа,
Ткьа иза хьекьаял хир вац хьо кьиза.

2

Со хIинца лууш ву, суо цхьалха виса,
Дог чIогIа хьаьгна ду цунах —
Иза ду тахана сан дерриг ирс а,
Дарба а и цхьаь ду суна.

3

Ахь-м, цини ца буьтуш, и ерриг сан гIайгIа
ТIеоьцур хир яра хьайна, —
Нагахь
Хьайн ницкь кхаьчча...
Маржа,
Вайн ницкь кхаьчча!..

* * *

Дерриге дуьне а шен хета цхьанна,
Цо курра олу «со» боху дош.

Вукхунна шел гIийла ца хета цхьа а —
Ца ваьлла олу цо «со».

Ткъа кхозлагічо я деза а ца дуйцу,
«Со» бохург «тхо» бохучуьнца цо хуйцу,
Жимма а пайда лахь цо.

* * *

Уьду некъаш, даьржаш дуьне ма-дду,
Церан букъа тлехь хийла когийн лар ю.
Хийла деган ойла мелла цара,
Зийна цара хийла деган амал

* * *

Коша гІуо и ойла, коша гІуо и —
«ДоттагІчо тешнабехк бин...»
Коша хьуо хьайцанна, коша хьуо и —
Маттах ца тешаеш кхин...

* * *

Дахар ду, боху ахь, дахар —
Доллучунна а бехке?..
Ца їеми-кх вай, дукхавахарг,
Шовда мийла, ца бехдеш...

* * *

Даккха-м даьккхи заза хьечо —
Кху шарахь а, тІаьххьар а.
Стиглан лилалла бохь хьекхош,
Къежаш маьлхан зІаьнаршлахь,
Иза байчу мохехь техка,
Курра, тоам бина шех цхьа.
Даккха-м даьккхи заза хьечо.

Даьккхи заза бѣастено,
Йовхоно дог хѣастина,
Бай а кхолуш баьццара,
Зезаг гѣатти лѣттара.
Полла цунна хѣстало,
Цунна гонах кхерста мох.
Даьккхи заза бѣастено.

Заза даьккхи даго сан,
Диден шийла хилла Іа,
Гура йостуш — йигнарг ахь,
Ойланашкахь кѣегі малх...
Заза даьккхи даго сан.

* * *

Бералла дезаш ву бохург,
Дац данне а, бераш деза бохург,
Хиларх чІогІа хала,
Уш цѣ дезаш адам карон.

Амма

Зезаг кхнор даим дац и дезар.
Кхиъна даьлча базара хьош делахь, —
И а хаа деза...
Кѣастон гІертахь — дагна цІена,
Хаа догІу,
КІайниг кІайчух кѣастон догІий,
Боккѣал бакъдерг эшахь шена —
Бакъдолчарна юккѣехь иза лаха дезий...

* * *

Кху дахарехь дерриге а шина декъе декъало:
Вайчуьнгий,
Нехачуьнгий.
Вайн долчунна дуьхьал лѣтта неханиг:
Вайн диканна-вонна дуьхьал — цѣран дика-вон,

Вайн безамна-цабезамна дуьхьал
Церан безам, цабезамца.
Ишта церан декъадалар,

хIесте,

кхераме ца хетало:

Терза нисдо, даима а вайнинг деза хетаро.

Кхераме кхин хетало:

Наггахь вайнинг декъало —

Сайчуьнгий,

хьайчуьнгий...

БIавсте

Бошмаш йоблу зазашца,
Зезагашца бай тIехь техкаш,
Iуьйренийн тхиш-жовхIарш къеста,
Олхазарийн шакарша
Уьйбуш лаккха, маьлха кIел,
Ека зевне Iуьйренаш,
Зевне ека суьйренаш;
Мел хьежарх а ца луш гIел,
Гонаха бIаьрг бетта ахь,
Даг чохь гIуьтту илли аз.

Аьхна Iохку арахь кхаш...
Байчу махо эсала хьовстун,
Анайисте тулгIеш лобхкуш,
Цхьа парггIата техка кIаш.
Органо а уьйу кхес,
Самукънечу эшарехь
Шен мокха дегI шершадеш.
Цу чохь юьтту малхо шен
Хьаьрса дашо месаш.
Мунда йоблу хесахь...

Органан йистехь

Сингаттам, глайгланаш сайн ялхон,
Хлан-хла, со тахна веъна вац.
Сан ойла, ловзаяьлла, хьалха
Длауьдуш,
саца туьгуш яц.

И сийна стигал,
лекха, кIорга,
Кхолон ницкъ болуш марха яц.
Мокха букъ сеттош, доьду Орга,
Суначул хьомс цхьаннаъ дац.

Ирсе со кхаьчна, кхуза веъна,
Бералла дагалоцуш сайн.
Со вевзаш санна,
бердах таьIна,
Ела а къежна, тулгIе яй.

Кхин цхьаъ а, кхин а...
керла тулгIеш
Схьакерча синтем боцчу хих.
Со цаьрга хьоьжу, ойла гулъеш:
Даяхна тулгIе гур яц кхин.

Амма даяйначуьнан метта
Кхин кхуллу сикха Органо.
Ткъа зама йоьду, шен ног етташ,
Чагаре хьийзош хенан гуо.

Йоьду и шераш вовшахтуьйсусш,
Коьрта тIе юьллуш йовха йис.
Ткъа дагалеца вайна юьсу
Бераллин, кьоналлин — ши йиш.

Хьалхарчо, ненан аз а хуьлий,
Дог хьоьстуш, хьегадо вай шех.

Іаьн тІехь а даг чу бІаьсте юьллий,
Дуьне а дузу зезагех.

Ткѣа кѣоналлін йиш — маржа яІ-кха! —
Бераллин санна яц-кха и.
Хала ду чІогІа иза яккха, —
Ийна ду цуьнгахь — гІайгІа, ирс.

Ас кхузахь лобху цунна дешнаш,
Кхерсташ а гена некѣашкахь...
Со вевзаш санна, сох а тешна,
ТулгІеш а бердах tela схѣа...

Дахар

Кхузахь атта чекх мел волург,
Кхин а атта виц а ло.
Дийна мел ву, пекѣар лорий,
Велча ойу, ваз а во.

Нийсаниг а гал а долу,
ГІалат хилларг нис а ло.
Дицдан хѣакъ дерг гІар а долу,
Даха хѣакъдерг диц а до.

Амма чекх дерриг ца долу,
Диц а дерриг ца дицдо.
Ойла ца еш, дош а олу,
Ойла ца еш, жоп а ло.

Наггахь-м, стогаллех ца волуш,
Гушшехь дІовш чутосуш цо,
ДоттагІчуьнца кад а молу;
ДоттагІашна тІера олий,
ДоттагІчунна дІовш а ло.

Нана

Де глотту, лам тiera длатоттий,
Малх карчош стигланан мара,
Тхин жовхларш тiexь лена куз тосий
Иист йоцчу баьцарчу ара.
Те маьлхан суй бужий, бай кьагош,
Зезаго хьоцу шен тiамарш.
Хьан куьйган комаьршо ца кхачош,
Догвовха веха со, нана...

Мох хьоькху, тем бойуш гiа-бецан,
Га техкош дитта тiexь гiийла.
Даш санна, те стигал язьелча,
Почана кьуьйлуш шен кийрахь,
Сайн дезарш, сайн дахар, сайн ирсах
Мел гiоьрти дага со лаца,
Хьан хьажар, дог-ойла хьан сирла —
Сайн некъан кьилба го, нана...

И суьйре тiегiоьртий, де сихло,
Юдикаярца тiам ластон,
Вон-дика, шен ачо, шен сиркхо
Ца кхиош вайха дiакъастон.
Ткъа хiетте ца хьоьжу хьо-м тiаьхьа,
Бехк боккхуш заманах-хенах.
Ас туьду кьежделла хьан бiаьрса —
Со ваха, нана, хьох iема...

* * *

Хiоа санна — ча те доьжна —
Iуьллу стиглахь можа бутт.
Бода хьоьхуш, мокха-кьоьжа
Хьоьжу суьйре корах чу.

Гiар ца тоь дiа, гiар ца хеда, —
Угiуш санна баттана,

Ийалуш, и стигла хьеда,
Тар тассалц ахь набаран.

Ткъа Іуьйранна дерриг дов діа —
Бутт, седарчий, ламинанш.
Амма гловгіа — гІалин гловгіа
Іуьйрено а кхачаяц.

* * *

Буьйсанна тІаьххье — буьйса,
Денна тІаьххье — де а кхин...
Замано маса гІулч туьйсу,
Тергал ца еш некъан йист.

Хийцало бІешераш-береш, —
Нуьйрара гІертарх ца изга,
Цхьаъ цхьанна тІаьххье, бертал
Оьхуш чу цуьнан букъ тІера.

Цхьаъ дужу ченала, важа,
Балда а лоций шен церга,
Кхетий шен шаьлта я мажар,
Іеннийнчу ша цІийла керча.

Ткъаесна дІакерчи иштта,
Ткъолгіачо, айина шед,
Аьрха дин діа хьалха тийсарх,
Іожаллех са идош шен,

Замано цунна а амма,
Ластийна тІаьххьар а чу,
ДугІур ду, вукхарна санна,
Вайн дегнийн кІажехь цхьа чурт.

Ши кІоргалла ю кху дуьненахь,
вовшашца бен юста йиш йоцуш,
БІаьргийн, стигалан — ши кІоргалла.
Аьхкенан стигал санна, кІорга бара цуьнан бІаьргаш,
Аьхкенан стигланал бекхна бара, олу вай.
Я олу, масала,
Хьомечун бІаьргаш санна, сирла яра стигал;
Я, ненан бІаьргаш чохь ІаьІначу тІайгІано
Йочанин хорша хьобхура стигланна, олий,
Кхолабо аьхкенан делккьехь малх;
БІаьсте а кхуьлу —
Іаьнан чиллахь а —

Довьлучу берийн бІаьргаш санна,

Къежара

бацалахь зезагаш, олий..

Цу дала бІаьргаш чу хьаьжна кхоьल्लीна техьа
и стигал

Я бІаьргаш —

стиглане хьаьжна?..

* * *

Тховсалера буьйса мацах хилларш дагалоьцу буьйса ю.
Хилларш, дайнарш, массо тайпа бос а лепош,
Цхьадерш довха цІарал а,

Кхидерш — шело юьллуш чу,
Кегий, даккхий, хаза, ирча — дагах лета...

Сахьто ягарйо, сихделла, шен сиконташ,
Сахьташа вай даха Іамадо — сихонца,
ХІора минот а, дош а лоруш,

кхоамца, —

ХІетте а вай шераш-м дойу кхоамза,
«Дийнна дахар» бохуш дахарх адаман,
И ала йиш йоцушехь азаллех бен...

Ткъа вайн дахарш — могІа дукха тІадамийн,
Ша мел бега хиларх,

баьлла боцу чекх.

Мукъам Іена пондаран,
Корах ара — гондахъа,
ГІайгІанечу аьзнаша
Лавцна са.

Хьанна боьлху, леткъа и,
Дуьйцуш хилла доцу ирс,
Къастар — цхьаьнакхетаза,
Декъаза?

Аьзнаш оьгу кора кІел,
Кхин ца хІитта когаш тІе,
Дегнаш а ца хьаста кхин:
Дац-кха ирс!

Боху даго, доьгІуш ла:
«Догдиллалахъ, — соьга а, —
ХІара дуьне ирсана
Кхиъна дац...»

Ш. 3.

Байчу махехъ техка бецан хал,
Тіемаш дегош, тіома гІатта санна...
Кху дуьненах хьан ца эцна ял
Дала шена елла йолчу ханна.

Церго цостуш, кеглуш кога кІел,
Рицкъанах а шен иза ца хаьдда.
Покъалло, тов хьовзош, дича гІел,
ДогІанехъ дендала ницкъ а кхаьчна.

Ткъа хьан эр ду, леткъам бу я ирс —
Цо цу махехъ лоькху тийна эшар?
Лавттан беркат бакъдеш деха и,
Ял а хеташ дахаран кхаъ, нешам...

• • •

Даг чу хъаьжна йоссахъара Іуьйре,
Вахар хъанна хетар дара хІун?
Когаш Іуьйра бералле а вуьйлуш,
Кегор ярий ас Органан гІум.

Цоьстур ярий тулгІеш, ъоькхуш нека,
Дехъа берде кхачон туьйсус ка,
Кху дуьненца йоцуш цхъа а мекха,
Сица доцуш кху дуьненан къа.

• • •

Вайн денош дац данне малхо хъоьстуш,
Почанаша кхолодо кест-кеста.
Букара дарц хъайн маьхъарца цоьстуш,
Ши куьг хийла стигала ахь тесна.

Суна тІаьхъа кхерстийна хъайн лазам,
Гишихаьллачу бІаьргашца къадоьхуш,
Воьдуш со, ца хІуттуш вухахъажа,
Хъайн безамах ведда со дІавоьдуш.

Ткъа гІелвелла, ткъа кхирстийна эрна,
Цаваьлла со веьна вухакхаьчча,
НеІ дІайоьллуш айхъа, тохаделла
Дог сацийна, церга балда лаьцна...

• • •

Кхин-м хІума дацара —
Эккхарх а дог сан,
Дуьне цо ца хилча дохор,
Шена чохь мел къуьйлу лазамаш
Ца хилча дуьнен чу Іанор...

Дуьнене дийца дац хIумма а сан,
ХIума дац дуьненахь ас хийца.
Блаьргаш тIе куьг хьаькхна дIадоуш гIан,
Ас безам Iеттор бу цийца...

Некъаша артдина къона блаьрса а
Дуьжур ду, горгдина хьаьбначу блаьрго,
Бендоуш данне а кIайн а, Iаьржа а,
Къобалдеш хилларш ша кхаьрдаш...

Ткъа цийла йоьжначу анайисто
Малх маракуьйлур бу,
яланйзош...

Кхаж

ХIаь,
иштта — нийсса пурх,
жIарболуш хьан некъана,
буьжур бу кхин некъ.
Хьаьжна хьан блаьргаш чу —
веш санна хьо декъала —
дог а хьагош шех,
яьлла хьуна тIех,
цхьаь дIагIур ю,
сеттина,
корта стигла тессина...

Хьо вуьсур ву —
тIаьхьа хьежа,
Хьо вуьсур ву —
тIаьхьа хьега,
цуьнан дегIо лелон бегаш,
дагах леташ,
хьайх ца кхеташ,
ма ду-кх дахар, бохуш,

даккхий синош дохуш...
тIаьххъара а,
хье ца луш,
ваьлла хьуо а дIагIур ву.

Амма юхаь —
нийсса пурх,
жIарболуш хьан некъана,
буьжур бу кхин некъ.
Цуо а дог хьан дегор ду,
богу бIаьргаш хьегор бу,
амма ца веш декъала,
тIаьхъа хьежавеш,
гIийла некъар веш...
Ма ду-кх дахар! —

юха а са ахь доккхур ду,
и дIаяхна лар хадон,
хьайн гIулч йоккхур ю...

КхозлагIа а юьжур ю хьан некъ хадон лар,
амма кхозлагIа а дог далур дац хьов лар...

• • •

Це елахь дуьненахь,
Цу цIергахь бага
Болуш бу ДжорданогIар ?

Иштта
Болуш бу кийчча
Берш а
И кхосса цIерга...

Иза а хууш ду.

Делахь а
Массарна ца хаьа,
Долуш дуй Тахна а

Бахъанаш
ДжорданогIарна
Денна а
Бага...

* * *

Дуьнено... Дуьненна... Дуненца...
Адамо... Адамна... Адамца...
Стигалца, лаьттаца, туьханца,
Баьпкаца я баьрхин тIадамца,
Я беран хьажарца, кьажарца,
Я пенан, бехкбоккхуш, хьажарца
Хаам бо, хаам бо, хаам бо,
Хьаам бо, хьаам бо, хьаам бо
Дуьнено... дуьненна... Дуьненца...
Адамо... Адамна... Адамца...

* * *

БатIабе накха, батIабе,
Дог а, схьадаккхий, датIаде,
Дуьненна цуьнан мохь батIабе —
Маьхьарца цуьнан
ДатIаде дуьне!
Ас доьху, шуьга, адамаш,
Шуьга доьху хIай, адамаш, —
Ма кхера дуьненна хазарна,
И меттахдаларна ма кхера:
Вайн дуьне ду вайх терра,
Вайн дегнех терра —
Шагбелла кхэра...

• • •

Тормазо лобцу чкъургаш ціййза,
Силам моьрцуш некъан.
Сабларзделла кїеза хьийза,
Дохна, дегош, пекъар.
Массо аглор тїеглортина —
Машен, машин, машиѧ.
Дерриг дуьне тїеглортина —
Хьаша, хьаша, хьаша...

* * *

Суьйрено сагатдо.
Хезий хьуна, и аттах юьхуш,
Дїадобдучу денна тїаьхьа?
Гой хьуна, стигалан юьхьа тїе
Цо тесна їиндагїа?
Стигалан їиндагїо кхолийна
Кораш гой хьуна?
Сагатдо суьйрено...
Хьажал, дїо воккхачу стеган
Бїаьргаш чохь,
Куьзганахь санна,
Го цуьнан сингаттам —
Погїучу буьйсана їиндагїа...
Я дегабаам бина-те цо,
Ша доьду, ца доьду ца хоуьйтуш,
Меллаша дахначу денна?..

* * *

Їуьйренан кхел хїлла буьйса
Къера ю. Цо кхин ца кьуьйсу.
Тїаьхьарчу есанах дека
Сахьт а цхьа ца оьшуш хета...

* * *

Іаьнан бутт бу, Іаьнан,
Амма новкъахъ — Іаьмнаш;
Амма новкъахъ — хатт,
И гуьйренан хатт;

Ло ца доглу, ло,
Амма догІано
Кораш делхад,
ГІайгІа ялхайо,
Дитташ, цІенойн тхевнаш,
Елхайо машенаш,
БІаьрхиш дІасахъекхош...

Іаьнан бутт бу, Іаьнан,
Амма стенна — Іаьмнаш?..

* * *

Дахар чолхе ду, со кхета...
Делахъ а безамо бІарздина шиь
Цунах хьо ма гІерта кхето, —
Эрна ду и.

Эрна ду, стигала хІуп бахар,
Хьулуйнча иза мархаша...
Ду дера, хаза ду дахар —
Ваххал...

Ирсан зезаг

Іехийна, бераллин хенахъ,
Тешийна дахаро со
Туьйранах терачу гІенах,
Цхъа къайле хьехнера цо.

«Генарчу лаьмнашкахь, лаккхахь,
Мархашлахь лечкъачехь бохь,
Зезаг ду, иза ахь даккхахь,
Хьайн ирсе кхочур ву хьо».

Ирс хьанна ца деза? ХIетахь
Атта ас биира дуй:
Нагахь кху дуьнен~~а~~хь делахь,
Сайна ас и доккхур ду!

Телтира лакхенаш хийла,
Дехира зезаган ас,
Ца кхеташ, хиларх и хийла,
Сайн дагна еш эрна вас.

Нахе а хиттира, церап
БIаьргаш сайх белар ца гуш.
Амма дуй хиллера кьера,
Тахана-м и кхеташ ду.

Бералла-м дIаяьлла тоххур,
Делахь а кийрара дог,
Бакъхила мегий и-м, бохуш,
Наг-наггахь сан тохало.

Юха а суо повкъа вoьхуш
Хеталой цу зезаго,
ГIенаха иза а лoьхий,
Iуьйранна ас тедo дог,

ХIуммаъ дац, хIуммаъ дац, бохуш
Қарор ду цкъа маццаъ и —
Сайна бен доьгIна а доцург,
Цахилларг ша саннарг жхин!

Ткъа зама-м листало хьалха,
Замано-м со тергал вац.
Шийла дарц, догIа а, малх а —
Заманна-м бен дIа а дац.

Замано-м дакъйна хийла
Бос хаза и зезагаш,
Кіант хъега хайна гійда,
Дог тийжадеш шедагах.

Делахь а зезагаш гіуьтту
Денна а дахарехь вайн,
Дуьненаи хіуо шайх чекх луйттуш,
Хазаллех хъегадеш вай.

Хіинца а ткъа масазлагіа,
Берачух тешадеш дог,
Шайцанна діавовхуш хьалха,
Гіенаша со іехаво.

Хіинца а со, масазлагіа,
Діавовду, бакъхетий и,
Гуш йоцчу лакхенехь лаха,
Зезаг — шех дозург сайн ирс.

Хилийта дерриг а гіенах,
Тешна ву делахь а со —
Бакъдерг а ма кхуллау гіено,
Со вуьгу сан зезаго...

Иккхина дог

*Плистанхойн махках бовла дезча
церин постан дог иккхинера...*

(поэма)

I

Тіадамна тіаьххье — тіадам,
Тіадамна тіаьххье — тіадам,
Тіадамна тіаьххье — тіадам...
Цій Іена меллаша,
Мела цхьа,
Тіадамах тіадам, лешаш,
Дешаш,

Жим-жимма лаьлаш, лаьлаш,
лаьла,
Татолаш хуьлуш цийн.
Лазам ца хьаьаш кхин,
Листало денош, шераш —
Иттаннаш, бьеннаш.
Ткъа ций-м ду Iенаш.
Iенаш ду дагаж —
Адаман,
Зезаган,
Пулган.
Iенаш ду бIаьргех —
Адаман,
Зезаган,
Пулган.
Iенаш ду тIе —
Адамна,
Зезагна,
Пулгана.
Iенаш ду лаьтта тIе,
Летта Iожаллин цIе,
Хьожа схьаешташ Iожаллин,
Iожаллин кьорачу озаца:
ТIап-тIап,
ТIап-тIап...
ТIадамна тIаьххье — тIадам,
Адамна тIаьххье — адам...
Ций, ций, ций...
ЦIе, цIе, цIе...
Ле, ле, ле...

2

Куьг лаца,
Кераюкъ яржаяй,
Малхана дуьхьал.
Хи дацахь,
Кераюкъ ятIае,
Довхачу цийн туьха

Балдаш тlехъ дашаде,
Дахаран дуьхъа
Накха батlабе,
Эккхийта дог а,
Доггах...

Амма дог эккха ша,
Ницкъ боцуш детта са.

Плистина ¹, Плистина,
Ткъолгlачу блешаро
Хьо клезга хьистина.
Лаг лаьцна эшамо,
Къызачу lожалло,
Гlерташ хьо йожон гор,
Дера кайиттина,
Хьан латта цистина.
Ка-мlараш тийсина,
Юьхь-бос а аьгна,
Цийн марха лаьцна,
Бlарзбелла
Бlаьргаш а бистина,
Хьо хьежа йитина,
Жоп доцуш, йицйина,
Бlаьра ца хьожуш хьан,
Стигал а тийна lа.

Гилхина,
Яьгна хьо,
Маршонах марчо деш,
Хьайн кlентий,
Мехкарний
Хьайн марахьерчабеш.
Хьайх бераш къесточу
Кхолламан кхиэлана
Гор ихна хьо хlиницалц —
Тоьар ду.
Тоьар ду

¹ Палестина.

Хъан бѣаьрхиш
Дуьненна,
Эхартна.
Кѣнтаан хъан,
Илланчин,
Ницкъ бац кхин лан
Ахъ детта са.
Цундела иккхи и —
Дог иккхи
Цуьнан.
Дог иккхи
Кхин цхъаъ а,
Дерриг дуьне чухоъал,
Доккха,
Эсала —
Дерриг дуьне ша хъасттал,
Комаьрша —
Дерриг дуьненна ша деккъал,
Дакъош деш,
Дуьненан баланех хилла шад
Шеггахъ цхъа къийлинарг,
Иккхи,
Ла ца луш
Хъан бала,
Ца кхиош
Тѣаьххъара илли ала,
Хъан маршонан илли.

3

Топаш, топаш, топаш —
Нийсса хъе тѣе лецна.
Ткъа ойланаш хьобшуш —
Эткаш, эткаш, эткаш.

Царна кѣлахъ — бѣаьргаш,
Стиглан бѣаьра боьгѣна.
Талу хилла ѣаьржа,
И царна тѣейоьжна.

Диэгон непан куыйгаш —
Дехарина оьхьна.
Логшодо мохь кьуыйлу,
Дог доьлху, мохь тоьхна.

Техь ций детта балдаш
Гийла меттахьхье:
Хи дац доьхург мала
Цара, хлаваъ бен.

Ирс ца доьху цара —
Деккъа дахар бен,
Дахар лоху, дахар —
Маьрша хлусам, бен.

Амма дуьне лелха
Хюььнех йоккхатопан.
Кхиадале делха
Южалло са лощуш,

Бераш оьгу лаьтта,
Цийла керчаш шайн.
Кху дуьнене хатта
Герташ хуьлург шайх.

Къаьрззиначохь шеллуш,
Соьцу хьажар церан.
И дерриг гуш, геллуш,
Дог а — хийла непан.

Цо, сауьйзуш халла,
Орца доьху деле:
«Ма дайтахьа хлаллак
Тхо, хьайн миска бераш'»

Воссахьа кху лаьтта,
Делан пайхамар,
Тахана-м ма кхаьчна
Хир ю и хьан хан...»

Амма вассац иза,
Стигал кьора ю.
Цуьнан метта кьиза
Къемат Iена чу.

Бомбанийн шакарша
Стигал эгайо,
Кегъеш, кескаш ярца,
Лавтта эгайо.

4

Тель-Заатаран бIаьрхиш,
Тель-Заатаран цIий.
Дуьненна тIехула даьржи,
Дуьненах хьаьрчи и.

Яц кхин Сабра, Шатилла
Дуьненан карти тIехь.
Ийги уьш, чевнан хилла,
Поэтан дага тIе.

Эзарнаш дIаьндаргашца
Лета уьш цуьнан сих.
Эзарнаш гаьргаш ярца
Уьрсаца доруш и.

Эзарза цIе а лети,
Деги эзарза кхин.
Эзарза дог а сеци,
Эзарза дендели.

Гийки байт, шайх чим хилла
Ярташ дIатийначохь —
ТIаьххьара цуьнан илли,
ТIаьххьара орца-мохь!

Топ кѣуѣлу кѣуѣго, топ кѣуѣлу,
Ткѣа даго — оѣгѣзло.
Кѣахѣга кхѣллінчу кѣуѣгех
Пѣлла оѣгѣзло.

Марс санна, кѣа-маѣрсан хенахѣ,
Оханан хенахѣ, нох санна,
Хѣацарна ешначу керахѣ
Южалла кѣуѣлу, хѣу санна.

Безамах дага хан кхаѣчна
Дегнаш а кѣевлина шайн,
Мехкарша бѣйна герз лаѣцна,
Белш тухуш вежарех, дайх.

Наношна дицделла аѣхна
Иллеш а аганан.
Хан хир ю царна а, тѣахѣа,
Кѣйрахѣ кхин заманан.

Ткѣа хѣинца топ кѣуѣлу кѣуѣго
Ткѣа даго — оѣгѣзло.
Саламна кхѣллінчу кѣуѣгех
Пѣлла оѣгѣзло.

Ца теша цхѣа а кхин,
Оѣшу аѣлча
Ламазаш
Вайн...
Бѣаѣрхиш оѣшу, бѣаѣрхиш,
Ламазаш оѣшу вайн,
Цаѣрца
Вайна
Дѣуне даздан,
Ла ца даллал,

Тіаккха,
Тіаьххьар,
Марздан эхарт...

7

Делахь а хала ду^а леа
Ламазан сужданехь кьинхетам...
Дог дуьзна баьлча цабезам —
Южалла сих леташ.

Меллаша,
 меллаша,
 меллаша,
Тіадамаш Іийдалуш,
 беша ша,
Лазамца Іийдалуш,
 деша са.
Ціеххьана кхерстина ціе санна,
ЦІийдина ов хилла,
 сих, дагах.
ЦІий лета,
 ціий лета,
 ціе лета,
Южаллин кахьобкхуш дуьненех,
Сан дагах,
 гіенех,
 сан ойланех...

8

Тіадамна тіаьххье — тіадам,
Тіадамна тіаьххье — тіадам,
Адамна тіаьххье — адам...
ЦІий Іена меллаша,
Мела цхьа,
ЦІий Іена шерашкахь,

Шерашкахъ:

Тіап!

Тіап!

Тіа...

Ціий Іена дагах —

цуьнан,

хьан,

сан...

Ишколехъ

Со-м сагатдан вогу хинца кхуза,
Хаза зевне сайн бераллин аз.
Ойла сиклой, ирсан гіенех вуза,
Синтем боцуш, біаьрг кхерстабо ас.

Амма уйтгахъ ловзуш лела бераш,
Суна-м довзац, вовзац царна со.
Доттагій а, кхайкхарх, йохуш
цІераш,
Мел лехарх а, цхьаъ ца караво.

Класс а тхайниг чога хийцаелла,
(Тхан яц, тахна кхин бу цуьнан дай),
Делахъ тигац суна-м и йицъяла,
Довза ярах кхузара лар сайн.

Волуш санна со а деша веьна,
Сайн метта дІа охьахнъча со,
Хьехархо го, сецна лаятташ неІарехъ,
Кхета гіерташ, ас хІун леладо.

ХьалагІоттий, со-м дІа араволу,
Делакъежаш хьобжу берийн сур.
Цхьа а кхетон дош а ас ца олу,
Заманца уьш шаьш а кхетар бу.

Учакъ соьцу, гѣрташ дагалаца
Кхин а, кхин а — хилларш мацах цкъа.
Дерриге а-м тахна дагадагIац,
Амма дика дагадогIу цхъаь:

ДагадогIу, нанас куьг а лаьцна,
Кху тхов кIела со валийна де.
Велакъежна, сан коьртӕх куьг хьаькхна,
Хьехархочо хаор парти тIе.

ДагадогIу дуьххьар хьаькхна сиз а,
Дуьххьар соне хIоттавар а со.
ДагадогIу дуьххьарлера шиь а,
Дуьххьарлера пхиь а диц ца ло.

ХIетахь болабелла некъ сан, хьовззош,
Юха кхуза кхачий дахаро.
Ишта хала ду-те хIинца вовза,
Ишта хийцавелла техьа со?

Хоьтту ас и, ца кхеташ, айс-сайга,
Гонах хьобжу, карон гѣрташ жоп.
Ницкъ кхаьчна-те хенан сан лар яйа,
Вицвелла-те кху пенашна со?

Амма, собар!

Мила ву дIо воьIург?
Цуьнан юьхь тIехь-м хазахетар го.
Марша ва хьо, хьенех вац и, бохуш,
Велакъежац, маракьовлу цо.

Хьажал, воккха стаг ма хилла кхунах-м!..
Воьлу иза, цунна воьлу со.
Вевза дера, вевза дера суна-м
Дуьххьарлера и сайн хьехархо.

Хьобжу иза: дийцал, жима кьонах,
ХIун леладо, муха веа хьо?

Шу-м тхо долчу дукха кIезга догIий...
Олий, белш тIе дай куйг туху цо.

ХIун ду хилларг? Чоь цхьа серлайолу,
Хьаьжча санна малх кораха чу.
Со мел гIертарх, багах дош-м ца долу,
Маржа-яI, ткьа дийца-м шортта ду.

Лаьтта, дуьххьар санна, цунна хьалха,
Коьртехь хьийза: виц ца велла со!
Хан-зама а эшайо-кха наха,
Дика мел дерг цIена лар а до.

Со-м сагатдан веьна вара кхуза,
Ткьа дог доьлуш, доккхадедеш ду.
Дуьххьар санна, ма хаза ду-кх кхузахь
Дерриг, кьаьсташ санна, хьоме ду.

Сонетийн кочар

I

Малхо тхилахь Iуьйре ягайо,
ПетIаматаш делош сенчу бай тIехь.
НIаьвлано, шен тIеман даржадой,
Стиглан Iаьрше уьйу зевне байташ.

Байчу махо, эсал хьасталой,
Юьйцуш санна хIоранга а кьайле,
Диттийн лере оьхуш, шабарш дой,
Бацалара полла айбо кIайн-цIен.

КIен аренгахь гIуьтту сийна тулгIеш,
Махо анайисте кхоьхьуш, йов.
Анайисте хьодий некъ а бов,
Наггахь машено тIехь ченан кIурбеш.

Ловза санна, цу махехь, цу маьлхехь,
Кийрахь дог а ду, детталуш аьрха.

Кийрахь дог а ду, детталуш аьрха,
 Ойла гиттош, дуьне маракъовла.
 Диндина цо дорцан денош, бӀаьрхиш,
 Амал дайча лехна тӀулган гӀовла.

Анайисте декхна хьовжу бӀаьрса,
 Горъихнарг шен селханлерчу новкъахь.
 Куьйго белш тӀе уьйзу некъан таьлсаш,
 Ког тӀулчашка ийзош, некъан шовкъо.

Хьажар доьгӀна дӀо стигланан бӀаьра,
 Цуьнан сийна дари цӀарца морцуш,
 Даго хьовхуш гӀенах дайна доцург,
 Со кху новкъа тахана ца ваьлла.

И бу хьехна суна дахаро,
 Ирсах тешшал долчу бахъано.

3

Ирсах тешшал долчу бахъано,
 ТӀулг батӀийна, гӀаттош бецан хелиг,
 Вуьшта дахар дагна хьарамдо,
 Дош а санна — маьӀна шалхадериг.

Атта дахар — сина хьарамло,
 Хьовху дегӀо, нигат дохош делан.
 Къинойн цӀаро дог а дагадо
 Хийла къиза, доьгӀна хилларг меле.

И ойла ю, суна дагах леташ,
 Бода этӀон стелахьштит санна,
 Овкъаршлара кьерза алу санна,
 Синхаамех сийна цӀе а летош.

Бекхам оьцуш — хиллачо хьо кхаьрдаш —
 Дагахь доццохь сара туху бӀаьрга.

Дагахь доццохь сара туху бIаьрга,
 Хьайх хьакхалуш ахь ца леррачо.
 Даг чу дижнарг, гIайгIа хилла даьржаш,
 Хазахетаре а дерзадо.

Къайле ю и дахаран, ца ваьлла
 Цуьнан хIетал-метал дешначо
 Лара везаш ша синтемах ваьлла,
 Байттамал деш Лаьттахь лехначух.

Шаьлта санна, шина агIор ира,
 Хиларх шийла — морцуш бовха кийра,
 Лазам хуьлий болу дагах чекх,
 Юхахьаьжча, хьайн харц хилла некъ.

Амма и ахь нахах лачкъадо,
 Чевнаш дарьеш, дог а дагадо.

5

Чевнаш дарьеш, дог а дагадо
 Беран бIаьрхин тIадамо а наггахь.
 Дерриг дуьне тIерал гат а ло,
 Хьо хьаьвзича цунах лачкъа дагахь.

Стигал, латтий, дегош, ластадой,
 Мохь а боьду, чекхболий хьан дагах...
 Далла хастам! Цигахь къастало
 Ша дуьнен чу кхуллаш делларг стагна.

Илли делла я шаьлтанна вина,
 Я чангIалкхах шен кхолламна чIеIа,
 Я, лам санна, латта вина мила.

Бехкен бIаьргаш ша-шен чета телош,
 Вехачунах некъийн мох а кхаьрда,
 Шен бохамо хьовзавой сабIаьрза.

Шен бохамо хьовзавой сабӀаьрза,
 ГӀайгӀа лаьткъа, мел яй хиларх иза,
 Накъост вацахь хьуна юххе ваьлла
 Хьайн дахаран новкъахь, хьайца нийсса.

Декъа накъост вацахь, духу ирс а,
 Шех бехк хуьлуш хьуна — нехан аьллар.
 Накъост оьшу — лаьттахь тӀаьхьа вита,
 Чурт догӀа а, шийла тӀулг а аьгна.

Накъост вацахь, гӀийла дека илли,
 Дагах долуш, доггах олуш хиларх,
 Буткъбеллачохь хеда цуьнан мукъам.

Амма наггахь, хьан цхьалло ша хьагӀой,
 ГӀотту байт цхьа... Тоьуш хуьлу цунна,
 Карзахдаьлла хьобхург хьан даго.

7

Карзахдаьлла хьобхург хьан даго
 Ду данм а хьан дог-ойла хуьйцург.
 Къовзаво лаьхьанах цкъацкъа цо,
 Цкъацкъа коьрте сирла ойла туьйсу.

Къемата хиндоцчух хьагавой,
 Йогуш йолчу цӀерга, бердах туьйсу.
 Амма «бахьна» дуьсу, кхачавой
 Шен тишьелла, чорда байракх уьйург.

Бахьна дуьсу, дийца, хьехадан,
 ТӀаьхьенашна масална а далош,
 Бан кхин маьӀне боцу хьехамаш.

МаьӀна дуьсу — коша вижжалц, бала.
 Дош — бахьна ду, хиларх мацца аьлла,
 Ахь диначу маьӀне терра даьржа.

ахь диначу маѣне терра даѣржа,
 Наггахь хьобга цхьамма кѣайлах аьлларг,
 Гергарчуьнан бѣаьрехь ешна гѣайгѣа,
 Дуьйцуш хезнарг, гѣенан кхоблах дайнарг.

НеI дѣакѣовларх, гѣораш духкуш аьчкан,
 Муьлхха бохам стеган даг чу кхаьчна.
 Идарх, валалуш вац цунах кѣайла,
 Ткѣа цхьаннан мохь байн бу, шинна аѣа.

Цу бакѣдолчо латтош ду вайн дахар,
 Кхиош шеца адамалла, гѣиллакх,
 Латта дохуш вайн бохамах хьалха.

И сел паргѣат хьийзар цунна хилла-кх,
 Шен кѣена дегI паргѣат хоьрцуш малхехь,
 Цхьаь бен доцу ша ца хеташ цхьалха.

Цхьаь бен доцу ша ца хеташ цхьалха,
 Цу Есаллехь паргѣат хьийзарх Латта,
 Адаман са лобцу оцу цхьалло,
 Там баржжийна ца дуьтуш и гѣатта.

Икаран и гѣемаш санна малхо,
 Кху дахаро морцу иза атта.
 Цкѣа, лакхенан шовкѣ малайой, дахош,
 Юха эгош, букѣах летош лаьттан.

Адамо а — кѣора, бѣаьрзе, кѣиза,
 Денна морцу, дору, хьобшу иза,
 Цуьнан узарш, дехарш ган а ца гуш.

Хѣетте юхаденло, кѣар а ца луш,
 Галашонна лобцуш керла гене,
 Иийжа юьтуш шен ерзаза чевнаш.

Иийжа юьтуш шен ерзаза чевнаш,
 Карлабоху адамо шен некъ.
 Нана бере хьоьжу, и некъ бевзаш,
 Пилбазлергах лардеш, ерг ша шек.

Амма мел хир и некъ — герга, гена,
 Я луьра дарц хьийзош шена тӀехъ?
 Хьийзаш, тӀулган я кьежбина чено,
 Мицахъ, маца бер бу иза чекх?

Хеттарш хӀуьтту денна, хеттарш хӀуьтту,
 Хьан гӀелделла, хӀотта кхиьна дог
 Керл-керлачу шеконашка туьйсус.

Цу хеттаршна лобху ахъ а жоп.
 И жоп лобхуш, ша кхоьмичахьана,
 Дуьне хьийза, карладуьйлу дахар.

11

Дуьне хьийза, карладуьйлу дахар,
 Гоне хьийзош хилларш, лелладерш,
 Дуьненан синкхетам оьку наха,
 Цхьамма — кхаъ беш, вукхо — бекхам беш.

Латта санна, оьку иза цара,
 Цкъа — кошана, тӀаккха — йогӀа беш.
 Амма нагтахъ кьух а долиг яриг,
 Лавтта и а, нах шех кхардабеш.

Чукхеттачу кошан чурт а санна,
 Букардобду са а адаман,
 Ойла шагло, чуьртан экъа санна.

Амма кхета оцу лазамах,
 Стагна дика хууш хила деза,
 Дахарх кьаьсташ, дӀа хӀун хьур душена.

Дахарх къаѣташ, дла хлуи хьур ду шеца,
 Шена тлаьхьа ша хлуи дуьтур ду,
 Вехаш мел ву, диндала ца деза, —
 Дуьненахь и коьртачарех ду.

Оьшуш ду и, шен тлаьхьенна хьеха,
 Хайкал санна, дуьллуш дегнаш чу.
 Стенна вежа стаг я стенна кхелха
 Хьожжий хлоттош хилча, маржа, чурт.

Хийла каш хир дара, чурт а доцуш,
 Зингтийчух къаста ца луш барз,
 Тейоглуш кхин коган лар а йоцуш.

Амма цхьанхьа белыхь кошан барз,
 Цуьнан коьртехь чурт а латта дезий,
 Лаьттахь вехачуина хаа деза.

Лаьттахь вехачуина хаа деза,
 Дозуш дуй и Малхах, Баттах, иштта
 Адамах а, хиларх и мел теза,
 Цуьнан бляьргех долучу бляьрхих а.

Уггар хьалха цунна хаа деза,
 Дерриг длалуш, безам даг чохь бита,
 Жимма мукъне, дегайовхо йнта,
 Сатийсамаш хаза, дош а мерза.

Лаьмнаш духу, херцаш, аталуш,
 Тархаш хуьлуш, кегий-даккхий тлулгаш.
 Дерриг духу... Дахар дахар ду.

Дахарх бу вайн и дог доцу тлулг а.
 Хила-кх адам тлулг а, клур а ченан,
 Ца дерзийта каш дахарна чевне.

Ца дерзийта каш эхартна чевне,
 Бохуш, вожна хийла кьонаха,
 Туьра дуьхьал шаьлта екош зевне,
 Са луш, Даймохк ларбан бохамах.

Церан дакъа ду вайн⁴ялтийн кенехь,
 Кхуьуш, цинлуш долчехь гонаха.
 Чу кьонахийн кешнаш лоцуш шена
 Кертах, стиглан хл¹оз бу гонаха,

Вовш вац цхьа а доьза, каш а доцуш,
 Цхьаннан даго доьг¹нехь цунна чурт.
 Цхьа лаьттан цинц хир бу цунна кхочуш.

Махо олу илли цунна ду,
 Цунна боьлуш, дуьне кьагадой,
 Маьлхо тхилахь Iуьйре ягайо.

Маьлхо тхилахь Iуьйре ягайо,
 Кийрахь дог а ду детталуш аьрха.
 Ирсах тешшал долчу бахьано,
 Дагахь доцчохь сара туху бляьрга.

Чевнаш дарьеш, дог а дагадо,
 Шен бохамо хьовзаво сабляьрза.
 Карзахдаьлла хьохург хьан даго
 Ахь диначу маьIне терра даьржа.

Цхьаъ бен доцу ша ца хеташ цхьалха,
 Иийжа юьтуш шен ерзаза чевнаш,
 Дуьне хьийза, карладуьйлу дахар.

Дахарх кьаьсташ, дIа хIун хьур ду шеца
 Лаьттахь вехачунна хаа деза,
 Ца дерзийта каш эхартна чевне.

Зезаг

Ло ду дешаш, йовхо кхетта,
Тхевнаш доьлху лань хишца.
Блаьсте схьакхочур ю кестта
Шен татолийн глар-йишца.

Ло хуьйдинчу сенчу арахь
Говтор ду цо зезагаш.
Малх сикхур бу, бошмаш кхала,
Аьхна кхаш а деладеш.

Стигла глутьтуш, эшарш лутьтуш,
Олхазарш а декар ду.
Дала-дола дог ца дуьтуш,
Синхаамаш летар бу.

Іа дІадер ду. И Іа санна,
Блаьсте, аьхке хийцина,
Гуьйрено а, шен-шен ханна,
Латта хийла лийчийна.

Лийчийна. Ткѡ ша а, тІаьххьар,
Іаьне иза йирзина.
ХІара Іа а дац тІаьххьара!
(Хийла Іа ас диццина).

Йицйина ас хийла блаьсте,
Сел воккхавеш, хьистинарг.
Цунна тІаьххье йогІу аьхкс,
Гуьйре а ас йицйина.

Йицйина. Ткѡ церан метта,
Керлачунна дог дІалуш,
Ваьхна, суо а воцуш кхетта,
Дахарал сов ирс ца гуш.

Іа-м дІадер ду. Ер ю блаьсте,
Цунах дог сан доккхаде.

Дог шелонах атта къаьста,
Атта къаьста йочанех.

Повхо ю цо даим лобхург —
Дахарехъ я адамехъ.
Цуьнан цинц ца тоьуш, боьлху
Блаьргаш блаьрхин тладамех!

Повхонца бен гIаттац зезаг,
Заза даккхац синтаро.
Цундела ду суна сзар
Блаьстенан хIор билгало.

Цуьнца Iема дахар деза,
Со вохво цу безамо.
ХIор а керла даьлла зезаг
Суна берах делало...

• • •

ТIам тоха де доцуш, дисначу аьрзуна
Дарба дац Iужалла бен...
Пиш хаьллехъ илланчин,
Пондаран хаьддехъ тIаьххьара меьрз.
Баьпкан юьхк цуьнга ца кхийддол,
Маржа-яI, комаьрша хилча хьо,
Дахар...

• • •

Сахуьлчу хенан наб йохийна,
Меттара айдина дегI,
Дахаро ойлане вохий-ца
Дуьненах, хиндолчух, шех...

Са даьржаш, педелча сай-боднй,
Стигланна беш шекъан бос,

Буйсанан тем бохош, гар-гловга
Гуйрено дуьненна ло.

Цунна а небетташ, ца туьйсуш
Юхансхьа буйсане са,
Заманехь буо санна ша дуьсуш,
Хизба хьан бен боьхна са.

Ца туьгу и гатта, там хьоцуш,
Парггата баржабеш мор,
Дуьненан керла де тлеоьцуш,
Дийллиншехь ахь цийнан кор.

Діадаьлла, діадахна боху,
Амал дац моьттинарш — доцуш.
Шайна дан дарба а доцуш,
Орцаха кхача стаг воцуш,
Вайн дегнех леттарш, са лоцуш,
Моьттинарш — дуьне шайх дозу,
Діадевлла, діадахна боху...

Мила ву — я хьенан туьйра? —
Дуьненна дог доьтлуш шуьйрра,
Ца тоьуш шен цленкьа, уьйтс,
Пицйна шен Гуйре, Гуйкьс,
Хадарна ца кхоьруш уьйрех,
Тай санна — чсхх механ Гуйргал,
Ана діакарчийнарг уьйриг?

Ас хинца цуьнан цс лосьху,
Уьйриган лорах діавоьдуш,
Тай хаьдда висарна кхоьруш,
Цуьнга цхьа хаттар дан лоьруш:
«Ахь стенга карчийра уьйриг —
Діахадон хиллачу уьйрех
Я бакьду моьттина туьйра?..»

Москва. Гуьйре

Урам терса, гIергIа, хьаьхна,
Баьлла хьех-мерах а чекх.
Да хьакхийца... хиллехь хьаьгна
Со-м иштачу гIаланех.

Пенaш, пенaш, Пулган пенaш,
Пулган некъaш, Пулган гIар...
Адамaш а — тап машенaш,
Хьаьвдда, девдда, хадон са.

Мича эkkхa, мича вала —
Лaьттaн бухa, стигaлa?
Лaьттaн бухaхь метрон бaлa,
Стиглa гIaттa тIемaш дaц.

Троллейбус тIе... Дог ца догIу:
Жиммa кхин а, кхин а гIaш...
Гуьйренaн ву шуна со а,
Схьa тIехьарчa шу — моx, догIa,
Вай оьшуш бaц хIарa нaх...

Сентябрь. Москва

Буьйса, эзар алу хуьлий,
Эзар озе екъалой,
Гена юьйлуш, герга хуьлуш,
ДIа ца йолуш кхин хье чуьра,
Куьйла хуьлий лекхало.

Азделла ахбеттаса а
ТIаьхьуо гIуьтту бодашкахь,
Цхьанхьa лекхчу тхов тIе хаа
ГIертaш саинa, хета наггахь,
СадаIийта когашка.

Амма кхозий ишта гийла,
Дог ца доглуш, долалой,
Лерг таийна, хьожуш шийла,
И чекхдолу хийла, тийна,
Хьалхаша сан корана.

Наб ца йоглу я ца кхета? —
Хууш вац со, амма са
Хьоза санна, корах лета,
Бларзлуш, аьнгалих мел кхета,
Да а воцуш, хета къа.

Буйса, эзар алу хуьлий,
Шеллуш хета пхенаш чохь.
Сатийсамаш хета туьлуш.
Іаьнца цхьаьна гергахуьлу
Цхьаллин мохь...

* * *

Сахьтан цхьамза беттало
Юхаъ гоне хьаьдда.
Сил а мерза хеттачо
Хьовзаво цкъа бларза.

Байракх санна, хьаькхча мох,
Хилла томадаьлла,
Са, бехчалгах, кхозуш го,
Мох левзина баьлча.

Пожак хада санна дІа,
Ловза иддарг панахь,
Байракх, хийнца гийла цхьа,
МуьтІахь хьерча цунах дІа,
Юха а мох баллалц...

Ахъ байла тийсина некъаш
Бецаша, яраша хъулдо.
Гайгано шен уйриг гулбо
Бераллехъ дисинчу гленех.

Чегардиг ца хънйза уча,
Хуттут а ца ека бешахъ,
Цатигнарг берахъ хьо теша —
Нейсагlexъ Ia, хънйзош урчакх...

Махлуш го хъайн шерийн тIаргIа:
Заманан пIелгаша долуш,
Тай хънйза...

Ма хета кхоам
ТIаьххъара йисначу алхах.

* * *

Гергахъ волуш куьйла хилларг,
Гена ваьлча ло-те марз?..
Ма ца хилла-кх дог кыйлинарш
БIаьргашца мел лецнарш ас.

ТIулгаш деган бухахъ хилла,
Дашон тIулгаш — дийнна барз.
Со дIалелош дерш уьш хилла,
Ца вужуьйтуш, тахкарх раз.

Деган юкъ сан язъеш шайца,
Цара латтош хилла са,
Зама гIертарх махехъ айа,
Ца дохуьйтуш цуьнга дIа...

* * *

Дукха-кIезга, гена-герга
Девзаш бац некъ дахаран,
Южалла ю даим гергахъ,
Хетачул ша нахана.

Дукха хилларг лахдеш хено,
Гергахъ хилларг гена хьош,
Дахар даьлча дог шех хьегон,
Когаш кIел а хьожу хьо.

Хьожу бIаьрзе, тийна шийла,
Синош дохуш къайлаха,
Хьайн къеллина айкх ца вийла
ГIерташ, кийра хуьйдуш Iа.

Хьожу, хьежа дог ца кIадлуш,
Болон дагахъ керла го,
Вахар дацарх — дуьне ма-дду,
Мел пебеттарх хьайна цо.

Коре тесна хIума санца,
Татта гIерташ гIайгIа дIа,
ГIерташ, дахар марздан дагна,
Ювза юьлча цуьнан къахъ.

Хуьушехъ, цкъа дожа дезий,
Цхьалхха дисна можа гIа,
Дашо дог а дуза дезий,
Шелоно а — лаца са...

* * *

Даго хIунда лобху техъа эшарш,
Iехабелла бIаьргаш белабеш,
Ирсан дакъа хеташ деса дешнаш,
Аьлла долу, воцуш ихъа а теш?

Хіунда юйлу техъа ойла тіома,
Стиглах кхетта йожарна ца кхьоруш,
Лулахо а ца гуш, хьобжу гоме,
Деккъа дешнаш ирсан дакъа лобруш?

Біаьргаш хіунда хьобжу біаьргаш чу,
Гуш ца хилча шайна церан къайле,
Хіунда кхетац, хиларъ боцуш бух
Деган ойла муьйлу и ши айма?..

Некъ.

Біаьрг мел кхочу — шера аре,
Аре мел ю уьду некъ...
Казахстанан и малхбале,
Казахан йиш ялац чекх.

Некъ діа мел бу лобкху цо и,
Аре мел ю яржайо:
— Ма хьовзахъа, нохчо, вохний, —
Олий, паггахъ хадайо.

— Дахар — аре ма ю шера,
Біаьрг мел хьобжу гена діа,
Курай санна, арен тіера,
Вайн кхолламаш керча діа... —

Шедан кхаж а уьйуш хьалха,
ПарггІата, цхьа сих ца луш, —
— Хьажал, — боху цо, — діо-о цхьалхъа
Стиглахъ хьийзан гІиргІа ду.

Хіун лобху цо? Теба стенна?
Ижу лобху — шена пхьор.
Диний ахъ и цкъа а тергал,
Гиний цо шен моха хьош?..

Цуьнан дешнаш бакъдан санна,
ДегІе дулнй тІемаш шен,
Лаьттах кхетта дала санна,
ГІирга дужу арен тІе.

— Леци хьуна. Ишта ду-кха
Кху дахарехь дерриге...
Ижу ю шел ондачунна
ГІорасиз мел дерг а шел...

Адамна бен делла дац и,
Къахетар я доглазар.
Адамна бен девзаш дац ирс —
Духа хьаьжна ойлаяр...

Харцо-ъ хилла, хир ю даллалц,
Абаденан абделлац...
Говран паргІатчу боларна
Къена атӀ шек а вац.

Сиха вац и. Нохчочух а
Вац ца лозуш кийрахь дог.
Лур ю сискал, хІусам, — муха
Оьцур ду ткъа цуьнан дог?

Иза хиъча, цунах кхетча,
Лечкъор барий бІаьргаш шен,
Хиларх малх, мел сирла кхетта,
Цо куй тоьттуш бІаьштиг тІе?

Амма арс — бІаьрг мел кхочу,
Анайисте уьдуш, йов.
Мел лекхарх а кхачош йоцу
Йиш а цуьнан дагна тов.

Кхета атӀ, кхета, дера,
Дахар чолхе хиларх вайн.
Куй дІатоттуш бІаьштиг тІера,
Говр а човхайо цо яйй:

— Чу, дIаяло. Маса, маса
Баккха, дукхаяхарг, ког.
Сарле деза вайн цIа кхача... —
Юхаъ илли доладо.

Нохчо-м Iа цхьа таьIна-тийна,
Анайисте доьгIна са.
Iемаш — дог шен шегахь кьийла,
Харцо Iовшуш, *оха са.

Эрна ма ду, ду и кIезга
Вийлар хIинца леткъаме,
Дохна даьлча доггах тешнарг,
Ца юьсуш цхьа шеско бен.

Хала ма ду, Даймохк битна,
Пана махкахь хила стаг.
Эхь дицдина, яхь а, чIир а...
Лаам боьхкуш, кьийла шад.

Диц ма ца ло, тоьпа кIелахь,
Шен ден-ненан, доьзалан
Дуьхьа, цкъа а цхьаьна хенахь
Дайша лайна доцург лар.

Хала ду и, чIогIа хала,
Цунна доху цо синош.
Ца хIуттуш бIаьрг айба хьала,
Хьацарна а хьоькхуш пхьош.

Кхетар ма вац, гина воцург
Лаьмнийн баххьех хьерча дохк,
Лаьмнийн шовда мелла воцург,
Хилла воцург Нохчийчохь...

Гийла текха искъан аса,
Малх а хьоьжу гIелбелла.
Якъаеллачу цу бацах
Дерриг дуьне тарделла.

Блаьрг мел кхочу — шера аре,
Ворда текха цунах чекх...
Казахстанан и малхбале,
Кхойтта шарал бежа некъ...

* * *

Ло хир ду боху, ло
Радионо,
Дарц хир ду боху кхана
Цхьанхьа,
Вукханхьа — йовхо, малх,
Иштта дла...
Масне ду дуьйцури цо —
Дика, вон,
Хилларш, лелларш, дайнарш
Я блаьрга а ца дайнарш...
Ло хир ду боху, ло
Радионо.
Цунах а теша со,
Теша...

* * *

Ас ца дуьцу хьобга мацах хилларш,
Я хиндерш а дийцац мацца а:
Амал дайна ойла некъах тилча,
Бакъдолчуьнга даго кхачавац.

* * *

Шахбулатов Таднанна

Йуьйре екхна, деладелла, блаьра хьаьжча кор,
Са, тохалой, темаш даржош,
Хьежа вуьтний со,
Маьрша кхерста даьлча пзнахь,
Кхокха санна, клайн,

Ёлаьрг ца белхабо я дог а ас ца кьовлу сайн:
 Суна хаа, ну Ёуьйрене доьлуш хьовжий бер,
 Нанас маьла дуьхьал уьйуш, дуьне хеташ шен.
 Хаа, цхьанхьа хазчу йола диллний шен кор,
 Хьешо хьаша оьцур вуй тле, баржош маьрша мор.
 Хаа билггал ахархочо гота охур юй.
 Бисмала а аьлла, кха тле хлу длатосур дуй,
 Тлулг буьллур буй цхьамма, долош цено —
 керла кхерч,
 Цхьаннан куьйгах дуьххьара
 цкьа йоьр юй белхан
 берч.
 Хаа суна, кетла ваьлла, хитна тлулга тле,
 Кьано Ёийр вуй, дуьне уьйзуш, деган терзан тлехь,
 Клезга мей дерш дла а луьйсун, кьастош цена хлу,
 Кху дахаран маьлна дерзош хенан таьлсан чу,
 Цу таьлсашца кхана гена новкьа ваккха кхин —
 Цу доьлучу беран дуьхьа длаун дерг шен ирс,
 Махах, дарцах дог ца лечкьош, ёлаьргаш ца ндош,
 Доьналлехь верг ластон шаьлта, ала довха дош;
 Кьонахчун цле лелон хьакьван! ша кху лаьтта тлехь,
 Исс дуьненах чекх длаэхарх, ден цла лардеш шехь;
 Хаа, хьекьош дика ойла — вайн дахаран тлум,
 Байт язиййр ю цхьамма, керла илли доккхур ду...
 И дерриге тергалдина цла доьрзур ду са,
 Лаьттахь ваха ирс хиларан бахьаш беза кхаь.
 Цуо ойланаш хьекьор ю сан, дог а токхдийр ду...
 Ёкха, Ёуьйре! Эвххьаза сан корах хьежа чу!

* * *

Оччадаьлла дог сан Ёехон,
 Ойлано, цхьа ирке,
 Лоьху кийтарлонаш...
 Муцлабоьлла ёлаьргаш хьекхош,
 Са ца тийса долу парз а дицдеш,
 Похайо ас, юхаь, инкарлонца
 Ёоьттинарг шерашкахь — йилбазгала.

Пилбазмахо хыйзон лекѣжиг санна,
Кху дахаран пилматан мерцхалгаш
Ца оышу кхин пусар доңчу дагна,
Яйн чари хилла, амал яй эргѣда.
Холбаталло хѣоттийна са, текъаш,
Азатдала гѣрта ачонца.
Бѣорзгал хилла боху цуо шен некъаш,
Лаьнкѣа — болар, чѣиркѣе накъост — хан!

Умнат хилла — еккѣа цхѣа хамталла,
Цодар — дегайовхо, ткѣа сатийсам
Цура хилла.

Хьурмат, хѣайбаталла
Я чидамбан хѣума а ца дисна.

Южаллица шерет дина дахар,
Ойланех а дина шена закат,
Дисна дац цхѣаъ бен — капарат лахар,
Изий бен кхин тѣе ца оыцу амалт.
И бен, ваѣда, вирд а тѣе ца оыцу,
Дажал санна, гѣунжара а хьѣѣжущ,
Тѣарикъатан некъ цо кхин ца лѣѣху...

* * *

Гѣуьтту лайн зезагаш, можачу бѣаьргашца кѣежан,
Уьш, хетарг, йогѣучу бѣаьстенах даггара теша.
Даггара теша уьш хѣинца а шийлачу маьлхах,
Шаьш гича цецбуьйлущ, шайна тѣехбуьйлучу нахах...

* * *

Дахар — беза мохъ бу,
Селханено Таханенаи ги тоьхна,
Кханенга дѣакхачон

гѣуда а тоьхна.

Дахар — мохъ бу,
Селханено

Таханенах чекх

Кханенга тоьхна...

Суьйренан малх анахь керча цийла,
Гуьйренан мох дагах хьерча шийла,

Седарчий а догу стиглахь гийла,
Хьобжуш хета даг чу — шийла, шийла,

Буйса юьжу шелделлачу тхишла,
Сема набъян, и сирла сахиллалц,

Шийла догу корашкара чиркхаш,
Бутт а глотту, шен нур йенош шийла...

Ойланаш а — шийла, дог а — шийла,
Дох а лур дац, дуьненах цейилларх.

* * *

Хаттар,
хаттар,
хаттар...
Наггахь — цу хаттарна жоп.
Ишта ду-кха дахар,
Маьлна дан воьлча хьо.

* * *

Йочанах хьаьгна дог йочано бен хьостур дац, —
Маьлхаца аш и ма дагадейша.
Суна генах дуьхьалтуьйсу Iаьнан шийла дарц,
ЖIаьла — цхьаннан-м сина угIу бешахь.

Суна генах дуьхьалтуьйсу бIаьргаш шийла хьуьйсу,
Шийла куьйгаш кхийда, доьхуш сагIа...
Ма дийцийша Маьлха-Аьзних долу хаза туьйра,
Дорцан-Аьзних даг чу хьобжуш дахар.

Іуьйкъенан ойланаш,

Сахътан декар санна,
Тийналле оьгу,
Амма даьттано хин тладамаш санна,
Цу тийналло тIе ца оьцу...
Іуьйкъенан ойланаш,
Сацкъарла оьгучу тIулгех терра,
Хье чу лета, къорра...
Іуьйкъенан ойланаш,
ГIелъелла гIаргIулеш санна,
Езза хуьйшу байтийн могланийн мукъаме,
ТIаьххьар а дIа а юьйшу,
ТIам тоха дог ца догIуш,
Нолийна байташ юьтуш,
ГIист, чаккхе йоцуш...
Іуьйкъенан ойланаш хуьлу йоца.

* * *

ТIеййци гIалано, тIеййцн,
Ца хоьттущ цIе а, цIа а.
Суьйренийн тийналла, сих ийна
Органан эшаре гIар а
Тем боцчу мукъамца хийци.

Буййсанийн гIелделла саделар,
Неонан серлонах къерза.
Рекламаш,

афишаш,

къамелаш,

Проспектийн машенех терсар
Ца туьгу-кх мукъаме дерза...

Керл-керланиг еза
Хета и.

Веназ, веназ, веназ...
Да-ха-рехъ,
Діаваллалц хьюо велла,
Харц ма е.

Веназ, веназ... велча —
Чуърта тїехъ:
Хьанна — дагна белхам,
Хьанна — бехк?..

* * *

Боцучо дуьненахъ сингаттам
Эшарш а локхур ю самукъне...
Ткъа кийрахъ шен лаза дог долчо
Локхур ю хїоттошверг стаг холча.

И бакъдерг зїйна ду замано —
Дог доцчо дог дицдан Іамаво,
Ткъа болчо шен даг чохъ синкъерам
Тїулгехъ а локхур бу синкъерам.

Нене

Хьан бїаьрхи делош дерг ду хьуна сан илли,
Хьан бїаьрхи делхош дерг ду хьуна сан илли...
Сан илли ду хьуна хьан бїаьрхи делош дерг,
Юха а, юха а —
хьан бїаьрхи делош дерг...

* * *

Цхьацца болу мога оышуш хуьлу чога,
Ша нисбеш, сиз тоха,
Цхьацца йолу ойла хуьлу горттор оышуш,
Цхьацца долу йоза хуьлу соцунганин хьаркех дозуш:
Айдаран я хаттаран, я муьлххачу кхечу...
Амма хуьлу йоза,
доцуш хумманах а дозуш,
Ур-атталла шен хьаркех а.
Цхьацца йоза хуьлу кьовларш оышуш,
Важа — довхка,
Говтал кхала,
кьовла годаяукъ...
Амма муьлхха йоза хуьлу
цена бакьдерг оышуш...

* * *

Баьпкан юьхк,
туьхан цинц,
цхьа къурд а хин —
Мецачун дерриг ирс ду, —
Нохчоcho лайна а ду.
Вина мохк,
лаьмнаш,
дай бохку кешнаш —
ДегIа чохь са мел ду эшна.
Царех а нохчо хьегна,
Царна бен гор а ца эгна...

Гуьйре

Зарзделла и стоьмийн ИндагIаш
Бюбулуш дац хИнца шайх:
Суьйре бен яц йогIург
хИнцале

Стеша уыш, дІадевдда, дай.
Ваържар вац дІа хІинца бацала
Зезагийн мара а хьо.
Pаgу кІел йоъттинчу алаца
Цхьа масех черан бІаърг го...

* * *

уыйренан стигланан юьхь тІера белхи
Кийча бу де-делккѣхь догІанах белха.

Бистинчу бІаъргашца хьоьжу соь цІенош,
Дитташ а — гІайгІане, можа гІаш Іенош.

Еккашехь пондаран самукъне йиш,
Дог доьлху, бІаъргашкахь сецадеш хиш.

Байташ

МостагІчун неІалт ду кьонахчун дахаран маьІна,
Хан йогІу, цабезам хуьлуш а безамал маьІне...

* * *

БІаърхиша хийла вайн дог лазадоккху,
БІаърхиша адамалла вайхь алсамдоккху...

* * *

Іаламехь хІоьттинчу йокъалло мацалла хьоьху,
Ткьа бІаърхин йокъалло — дуьненна бохам...

* * *

Стигаллий, Латтий вовшех хотталуччохь
Ду боху н гІайгІа йоцу ирс, доттагІа...

* * *

Ловзаргахь аьлла дош ловзарна хуьлда-кха,
Тезетахь аьлла дош — лазамна хуьлда-кха...

* * *

Сох нехан дог кхардош, иккхина бӀаьрхи
Дац хьуна сан сина дай...
Цхьаволчун лергана делахь а аьрха,
Велар а лечкьадац сайн.

Лазамо биллина сан буйна кьолам,
Кехат а кховдийна цуо,
Цундела шога а хуьлу сан мога,
Шогаллехь Бакьдерг хиларна сов.

* * *

Кхаа дийнахь, кхаа бусий догӀанах йилхина стигал,
Довалга де гӀоттуш, малхаца кьегина гича,
Аса мога язбина — цу малхах, догӀанах боцуш —
Сатийсамах...

Дегайовхонах могаанаш яздина,
Гена новкъара шен кӀант цӀавирзича,
Ела а кьежна доккха садаьккхича
Нанас.

Ткъа бай тӀехь хьалхара бӀаьстенан зезагаш кьедча,
Я хаза йоӀ, ша тергалйой хиьна, елакьежча,
Язбина хийлаза безамах болу сайн мога...
Язбина,
Хьалхара бӀаьстенан зезаг луш санна цу йоӀана,
Стиглану дуьйлина стелаӀад санна, массо а бос богу,
Ирсаха ойланаш лепаш массо а могапехь,
Дешнаш а ловзадеш, зевне, синкьераме,

Ца кхеташ,
Безамах уггаре дика сайн моґа
Язбина хиллий а —
Хьалхарчу безамах волуш,
Дуьне а, дахар а кьахьделла вехаш суо волуш...

Лазамах язбина моґа —
Дуьненан абадей, азаллий юст, ґлаьттина дог сайн,
ґорасиз доьжча,
Беран мохь байча, паналлаь йилбазмохь хилла,
Сайн ненан бляьргаша яхьийча сайн ойла,
Дог кхуссуш шийлачу ша тле...

Оьґлазе моґанаш яздина — кхаьрдачух дог
Я ґалатлонах доттаґичун...

Цабезам даг тле хьоттича — шаьлтаных —
Яздина цабезамах а...

* * *

«Иштта ду-кх дахар»! — мел керла дацахь а,
Тахана кхин цкьа а ас карладоккху и бакьдерг,
Девзашдерг дика массо а нахана, —
Массо а нахана хуушдерг кхин цкьа а бакьдеш.

Ас карладоккху и ґуьйранна ґоттуш
Я вуьжуш набарна, ґелделла дег метта карчош,
Я зезаг доккхуш, я диттан суо охкуш,
Я бляьстенан юьххьехь дечу оханан
хьалхара блял карчош,

Я ларамза сайн бляьргех баьлла хин тладам,
Нехан доглазарх-кхардамах лачкьош,
кьайллах длябоккхуш,
Я хьостуш жима бер — и жима, жима адам,
Я керла язьечу байтаца нехан дегнашка орцадоккхуш,

Сайн хенан-заманан цамгаро лаьцначу
Ойлано самах я гленан кхоьлаха сайна хьобхурш
Бакъ ца хилийтар цаьрга доьхучу маьхьарца,
Оцу адамашна тлаьххьара а хеташ,
язийна байт йовшуш,

Ас карладоккху и — массара хьекхийна,
Лелийна, дийцина, писдолийна, тишдина бакъдерг,
И кIордийна хьех-мерах чекхдаьлларш
кхин цкъа а кхетийта:
Иштта хиларх вайн дахар, хиларх и
вайна хила хьакъдерг!

Ас карладоккху и, уггаре хьалха сайна,
Цул тлаьхьа — массарна вайна...
Иштта ду-кх дахар —
Ширделла бакъдерш карладахар...

* * *

Юьйккъехь а, набарха ваьккхина,
Соьга и хаьттича
Я гленан кхоьлах хаьттича соьга,
Хаьттича сайн жима урд охуш воллучохь,
Я новкъахь, гIелвелла, хьагвела воьгучохь,
Я, Юьттущ туьхала, сискалан цуьрг цIубьеш,
Вехачохь, ца хууш тахана-кхана ву,
Я вожна Юьллучохь тлаьххьарчу сайн гу тIехь,
Ка-мIараш хьобккхушехь, мерза са кхачалуш,
Я ненан,
ден,

вешин, сайн везаш мел волчун
Коша тIе кхолламо хIоттийнчу дийнахь,
Къурд сечна легашкахь,
бIаьрг белхон хи доцуш,
Вала а де доцуш, висначу цу дийнахь,
Цу жовжахати чохь, къематан дийнахь
Хаттахь а соьга и:

«Бос хIун бу ирсан?»

Сан цхъаъ бен жоп хир дац: «Даймехкан!»

Ишта

Хаттахъ а, чам хIун бу, жоп хир ду изза!

Мах хIун бу, хаттахъ а, юха а — изза!

Кхуззе а тIетухуш: «Халкъан!»

Сайн халкъан цIийх бу и — сан безам, цабезам,

Сан гIайгIа, сингаттам, комаършо, сан тешам,

Сан халкъо Iенийнчу хъацарца, цIийца

БIешерийн дохалла кху лаьттах ийна дIа

Хъацар а, цIий а сан...

Ломан зезаган йиш

Стигал суна гергахъ йоблу,

Суна гергахъ йоблху и.

Седа хьобжу цхъанга соьга,

Батто хьобрсу дато тхи.

Амма цкъацкъа, оьгIазйобдий,

Стиглане доьлу шийла са,

Южаллин ка суна хьобкхуш,

Кхерста шийла, шийла дарц.

* * *

ХIун ду иза: стигал ма ю йоблхуш?

ХIун ду хилларг: латта лелхаш ду?

Дорцан мехаш уьду дуьне ма-дду,

Малхана а шийла хорша оьху,

Бутт ца гIотту, седа а ца къеда,

ТIеттIа Iаржлуш, гатлуш йогIу буьйса,

ЖIаьлеш цIийза, хуьйцуш угIар берзан,

Берзан Iуьрга зуьдан кIезий дуьйшу;

ХIун ду иза?

Стенна ека и —

Дахаран йиш къаръян гIерта йир?

ХIун ду хилларг?

— Вай кхийринарг!

Вай, ца дешаш, шех дийлинарг...

— И бен дуй и?

— И бен дац.

— Делахь, иза-м чаккхе яц...

— Кху дуьненна-м яц, ткъа вайна..?

— ХIун хир дара вайна-м?

Дуьне ма ду вайгахь,

Ткъа эхартан дайша, *

Диснарш доькъур шайна... —

Иза воьлу, гIад а воьдий,

КIаж а обхуш, хьалха воьду.

Ган ца лууш бердах воьдург,

Оцу новкъа масне воьду...

* * *

«Вонаца ца диллахь, довзац дика,

Вон а довзац, доцуш диканца...»

Мила ву и, дика сел харц тиднарг,

Сел ца тешаш хилларг Диканах?

Дийнаца ца юстарх къаьста буьйса,

Шело къастац, юстий йовхонца.

Ткъа дуьненна цхьамма-м, хIилла зуьйш шен,

Оьхьу харцэвлаяийн могланах.

Со а лелла, доггах тешаш царех,

Дела воцчохь лоьхуш синна дин.

СагIадоьхучух сайн ойла тарьеш,

Блаьрсин боцуш, дийнахь де ган, ницкъ.

Дукха лелла, бахьна хилча воьлуш,

Сайн бехкенна ца лоьруш цхьа вон,

Сужде санна, нехан блаьра обгуш,

Дегнаш чу обгу а моьттуш суо.

Ткъа тахана, заза даьтIча арахь,

Малх а белош, хьаьжча иза схьа...

Со дуьххьара кхийти, хIун ю Iалам,

ХIун ю — дахарх дагна хуьлу там.

Кхийти ирсан, докѣазалли маѣнех,
Амма уггар хѣалха кхийти со,
Сайх а дозий кху дуьненан маѣна,
Адамех а стенна лозу дог.

Кхийти, серло — иза серло юйла,
Боданца ца юстарх кѣемата.
СагIа доций — Дика, декхар дуйла,
Такха дезаш Дийнналц Кѣематап.

Такха дезаш, кханенга ца тоьттуш,
Дашца луш дIа, — баьпкан юьхкаца...
ДIа ца делча, ша лийр ву а моьттуш,
ДIаделча лийр хиларх уьссаза...

* * *

Илланчин садуург илли ду,
Адаман садуург — ирс.
Цкѣа мацах дог хьоьстуш хиллачух
Диспарш ма дийцалахь кхин.

ДIадевлларш дIадевлла, сатийсарх
Юха а уьш доьрзур дац.
Екхначу буьйсана сатийча
Бекнехь, мерз хилла бац харц...

* * *

Малх дIашерша ана, буза дагахь чу,
Зезаг хьоьстуш арахь, дохдеш шийла чурт.

Ана текха мархаш, мохо чехаш,
Токх деш лаьттан ардаш, беркат
хьекѣадеш.

ГIаргIулеш а — ана, локхуш гIийла йиш,
Балхош шайн цхьа бала — кхета йоцу йиш.

А...

Буйсанан бѣаѣра со хѣжна,
Мел Іаѣржа хиларх а и.
Беттасен бѣаѣргаш а кѣжна,
Хѣоѣхуш сан ойланна ирс.

(Сан гІаѣгІа — и буйса Іаѣржа.
Сатнйсам беттасехъ баѣжна...)

Іуѣйренан тхилахъ сан когаш
Хъистина зезагаша.
Іцундела суѣйренан кхолар
Тіеэцна сел дегаша.

(Сан ирс — и Іуѣйренаш тхишлахъ.
Сингаттам йочанех бисна...)

Анаѣнст лѣцучу бѣаѣрго
Ца лѣху дуѣнenan йнст...
Сатнйсам уѣйзу цо герга,
Эрна дуѣ хуѣушехъ и.

(Шовданах, ирсах — мел мнйларх —
Цкъа а сан Іаѣбна бац кнйра...)

Керччина, гІушлакхе баѣлла,
Бела а кѣжна Іа малх...
Башломан коѣртера яѣлла,
Цу маѣлхехъ соѣцу цѣа марха.
(Сан дегайовхо — лар тхишлахъ.
Бераллин тогІи чоѣхъ йнснарг...)

Ирсах хѣаѣгначо ирсах яз а до,
ГІаѣгІа пондаран мерзех юѣйлина.
Ирсах хѣаѣгна дог хѣежа кІад ца ло,
Теша кІад ца ло дашо туѣйранех.

Когийн ларш санна, юыйшу лай кїела,
Дїадов дешнаш а хенан кїуьралахь.
Дїадов мацца а, шераш кїайделча,
Дайлуш, схьахїтта бїаьргаш дуьхьала.

Шераш изгочу диттан генаш тїехь,
Зарзар хийцина, ека хенакїур.
Буха ца дуьсу ирсах гїенаш бен,
Къасто йишїоцу — мичахь, хьенан, хїун?

Буха ца дуьсу ирсах илли бен,
Даг чохь, цїий чехош, цїарах кхирстина,
Махо ца йойу цїийца хилла цїе,
Стигал лавтта тїе йожарх, лестина.

Ирсах хьаьгначо ирсах яз а до,
Гїайгїа пондаран мерзах юьйлина.
Ирсах хьаьгначун дог ца їабало,
Дашон дешнашца дийцарх туьйранех...

* * *

Бїаран дитт дерзина дели,
Гуьйрено дегийна гїаш.
Бїаран дитт дерзина дели,
И дарий сатеснарг ахь?

Аьхкенаан делкьенан хенахь,
Хьайн корах дїакъехкош малх,
Цуо їиндагї латточу хенахь
И дарий сатеснарг ахь?

Гїашцаина додалуш лавтта,
Зарздели, дай їиндагїаш.
Ткьа гїийла хьо стенна лавтта,
Хїун ловхуш кегадо гїаш?..

Дог цІийза, пхьу-кІеза санна,
Мийра Іобттича шех.
Шелбелла догІанан тІадам
Сан коран бІаьрга тІехь
Баьржа, бохбала санна.
Бохбала санна...

* * *

Силамап новкъахъ а — галцаш,
Кеманан новкъахъ а — ор.
Хъайн син мохъ бу бІозза хала,
Делахъ а ахъа и хьо,
Кхин бІозза халачул атта.
И кхето-м хала дац-кхи...
Халаниг иза кхин ду:
Хъан син мохъ муьлханиг бу?
Муьлханиг хъан син мохъ бу?

* * *

Хала ду, сан Даймохк, Нохчийчоь-нана,
Дукха а безаш хьо, сил,
«Вина мохк» казахийн аренех алар,
Боккъал бакъ хиларна и.

Нана

Сих хъаьрчаш, хІобттина гІайгІанан марха
Яшаян ницкъ боцуш, цхъана а малхехъ,
Некъ некъо хуьйцуchoхъ садаІа хуьйшуш,
Даймахка гІулч луьйзу некъахо санна,
Ойлано денна со хьуна тІе уьйзу.

Куьзганахъ санна, хъан сибат схъаохъуш,
Цхъа кІеда-мерза аз сан лере кхохъуш,

Хебарийн Іаннаш чохь татолаш бѣархийн
Лекъош хъан, хъавддачохь беснеш тѣ малхе,
Кхетамо деша со хъуна тѣ уйзу.

Саъхъарчу гѣмаршна хѣун ю хин тѣдам?
Іаържачу хѣордана хѣун ю цун кана?
Дуьненан ѡмарна хѣун ю цхъа адам?..
Хѣорд Іабон, хъогалла яѣа Сахарин
Никъ болчу хъуна тѣ даго дѣауйзу...

* * *

Дуьнен чохь вайх тѣахъа дуьсур ду, доттагѣа,
Адамийн — дика я вон, хаац — дош,
Вай гуора нѣгначохь — нѣхъан ши томмагѣа,
Вай байракх айъинчохь — байракхан бос...

* * *

Къовсамехъ шиъ вѣлахъ, шиъ хир вац толамхо,
Дѣлахъ а тарлуш ду, шиъ хила эшнарг:
Вѡъжнарг а, са хадѡш тѣаххъарчу тохаро,
Когаш тѣхъ шен латъ виснарг а, техкаш.

Дѣалѣа сан шаълта, хир яц и хъуна харц,
Ластае, макъарх дитт сѣахадон санна, —
Доттагѣийн къовсамехъ баъккхьнарг толам бац,
Нѣшам бу — цуѡ хъаам ца бохъу дагна.

Ластае, ластас, ластае, сих латгалц,
Ойланехъ ластийнарг ма ларъе куьйгах,
Хууш дац, кхин ишта аьтто хир хъан маца.

Цѣий хѣун ю шаълтанна? Дог — дилха буьйда?..
Ма воха: дуьххъара ахъ вѡжош вац хѣинца
Доттагѣа, маршалла хатта мор баржийча...

Даваха веъна со,
 Ца вала ца веъна,
 Кхачон а ца веъна дахар.
 Хан кхаьчча — сайн оьмар
 (и хьешан кхо дей, кхо буйсий
 мел дахлур хууш вац). Амма
 Кхачийча,
 Ца даккха кхин де а, сахът а,
 Сиконт а ца яккха;
 Дахьан а ца веъна хIумма а,
 Ца веъна хIумма а дахъа:
 Кху лаьттахь лехийнчу къннойх
 Кху лаьттахь цIанвала,
 Кху лаьттахь йнта
 Кху лаьттахь якккхина ял а,
 Ловзар а.

Ткъа тлаккха (мухха и нислахъ а —
сапарггIат я дог а лозуш
кху лавттахъ буьсучех)
Кху лавттах ваха
Веъна ву —
ХIумма а дахъа ца веъна...
Даваха веъна,
Шо давлча я — бIе,
я — эзар

Суо дагалонцург
(нишкъ кхачахъ):
«Веъна ма вахара и хъенех» бохуш,
Дийцийта кху лаьтте.
Бѣаьстенца, зезагаш гѣнттадеш маьлхел
Я гурахъ, мажделла гѣа дужуш дитта!
(и ши хан ас мерза йиъна)...

Діаваха веъна со, —
Діаваха веъначу соьга,
Кху лаьтто,
Шен кийра діаоьшуш,

Бехк баккха тарлуш дерг,
 доьху, ма деха...
 Даваха веъна со,
 Даваха.

1944, февраль...

И шо ду и, ду цу шеран Іан,
Оцу шеран Іаьнан де ду ихьа,
Шайлтаных чекхдаьлларг дагах сан,
И шо ду и, оцу шеран Іа..

Оцу шарна блаѣсте йовѣна яц,
Дарба довѣна дац лазамна сан...
Дац.

И шо ду и, оцу шеран Ia
Дагах хьаьрчи суна кхойттаза,
Даг чү бижош кхойтта шийла ша.

Кхойтта х'оллам лавтта сан даг чохь —
Сибрехахь г'лорийна кхойтта шо.
Кхойтта шарал беа, кхойтта муо
Берзабац даг т'ера замано.

* * *

«Хорда те дахийша зезагийн кочарш...»
А. Вознесенский.

Кхелхинчу селхенна тІера,
ЙогІучу кханенан цІарах
Таханенах лаккхийша сагІа.

Чордачу дегнашка нехан
Кховдадеш безаман дакъа,
Бекъийша жимуа къинхетам.

Доглазар декъийша, хІинца
Дуьненахь и клезга дисна.
Бекъийша тешам цхъажимма,
Мас-масех тІадам бІаьрхуш а...

Дийначийн синошна тІера
Даккхийша бакъдолчун сагІа.
Даккхийша нийсонан сагІа,
Хинйолчу харцонна тІера.

* * *

БІаьрг ма-кхоччу генахь, анайистехь,
Стигаллий, латтий излуччохь,
Яхъелла Іуьллу,
Мокха аса хилла, йижна сан гІайгІа.
ХІинца цІергара баьккхича санна,
ЦІарула-цІен леліна малх хилла
Кхозучу, вайн юхататта йишйоцчу
Къастаро кхитІе а юткъйо и...
Ткъа малх-м тІебазлуш бу анайистана,
тІебазлуш...

Дехар

Бакъдерг лойша, бакъдерг,
Ас ца доьху ирс.
Ас ца доьху цхъаь бен —
Дог ца дилла ницкъ.

(СагІа дейша бакъдерг,
Хьарам дай а ирс...)

Висча, йоцуш бакъе,
Воцуш накъост кхин,
Лойша дешан бакъдерг,
Лойша деккъа и.

(Сагла дейша бакъдерг,
Хъарам дай а ирс...)

Ваха бакъо яцахъ,
Вала бакъо ло,
Амма цуьнца цхъаьна,
Доху, бакъдерг ло...

(Сагла дейша бакъдерг,
Амма, цкъа а — ирс...)

Плистанхойн бӀаьргаш

(суьрте)

Ма биегла сан дагах маршонах хъаьгна шайн бӀаьргаш,
Лазамо мерцинчу кху Лавтган букъ тӀера кховра
Сан даг тӀе-ъ дигина,

ца велхарх, шийла мохъ аьлла,
Пайгла а ю даг чохъ, лалийна даш хилла довха.

Ма иэхъа аш собга лазапо дакъийна куьйгаш,
Даьлахкийн лазам а, деганиг санна, дӀатуьйр бу.
Цхъа ойла юьжур яц — Даймахка уьдур ю юха,
Дайн махка, хьобжучу денна шу дахкаре духа...

* * *

Лаьмнийн баххьаш, кортош санна кьовжа,
Шу а довр ду-кх цкъа мацца а доьза.

Чаьнтийн-Орга, Шароин-Орга, терсаш,
Бердийн гатто йохо-м шу а гӀерта.

Ломах даьлла, бӀаьрхи санна сирла
Шовда, хъайниг хъанна ду-те илли?

Са ма гатде, дог, сан, са ма гатде,
Дахар дай и-м — хьовзийнарг вай гатте...

Глала

Силаман некъаш. Тов. Силаман къахь.
Блаързе ду урамаш глалин...
Воккха стаг, цу куыйго, обхьначу ахь,
Байбийр буй техъа хъан бала?..

Гой хъуна, мел сиха ду адамаш, —
Къинхетам кхийдош Iен йиш яц:
Хъан блаърго къуыйлучу хин тладамах,
И церап дегнашкахъ бисна...

• • •

Корах чу къаързина гуыйренан буйса.
Тийналлехъ дека сахът.
Цхьалла.
Iад хаьдда, сечначу сохьтах, дог туыйш а,
Тийналла шекьер яц,
Амма,
Букъбелла буйсанан бода
Сихлур бу блаьргаш чу кховда,
Доккхуш хи —
Блаьргах а, дегнех а
ДоттагIийн,
Доккхуш цIий
Къевлинчу дегнех а
ДоттагIийн,
Шийла бос летабеш
Iуыйренех, суыйренех
ДоттагIийн,
ДоттагIий лазабеш,
Уьш бен
Ца лазавеш
Кхин...

Ас ца кьуйсу гена некъашкахъ
Яхъ,
Ца доьху дла кхин лакхенаша сан
Са,
Шенна тийна тийжа хинца
Дог,
Сан когана галц а хинца —
Ор,
Блаьрг гелбелла, хютта кхиьна
Са,
Ойла глерта йиса хинца
Цхьа,
Амма нохчийн пондар ца ла
Гад,
Дийр ду, боху, сингаттамах гад,
Ша
Юхаглаттор ву, бах, дайнарг гад,
Ша
Юха даг чу юьллур ю, бах, яхъ,
Ша...
Ма нэхьахьа, пондар, дагна ирс,
Н
Хинца дожахъ, глаттон бац-кха ницкъ
Кхин.
Мерз хадабай, теде н хьайн са
Я,
Ломан тархах кхетий, бала дла,
Я...
Хлан-хла, боху, юхъ пондаро,
Дарба ду, бах, дан ламагна цо,
Кхо мерз мел бу, зевне бека шен,
Иийр бац, боху, ша сих леташ бен.

Поэтам

1

Цуо бохура, шен ду дерриг дуьне,
Шен дуьхьа и кхоьल्लीна а ду...

Кхуо бохура, дерриг ду шен дуьхьа,
Ша д'аваьлча дуьне духур ду...

Ткъа кхозлаг'иниг 'ара, велахъежаш,
Тийна ла а доьгуш цу шинге,
Дерриге а шен дуьхьа дуй, кхеташи,
Боккъал къа а хеташи цу шиннах...

2

Тептарш луьсту, къоламаш а хьоькху,
Седажайна санна, стигла хьоьжу,
Дуьйцу, вовшех дагабуьйлу, къуьйсу,
Цхьаьна йойуш хийла, хийла буьйса.

Лоху мукъам, рифманаш а лоьху,
Хоьржуш нехан сина товриг, оьшург.
Резавоцуш верг карийча, цунна
Оьг'азьохуш, цакхетарг веш цунах.

Я, д'лакхуьссий хьалха мел яздинарш,
Зуда, бераш, шен аз мел хазийнарг,
Чехош, лохкий, цхьанхьа шаьш чу булий,
Керла доцуриш юх-юха а кхуллу.

Ишта бега, бала хьоьгу, къанло —
Къинош летош, моьттуш — царех ц'анло.
Ткъа кхелхича, наха олу: «Пекъар...»
Уьдуш леллашехь уьш оцу декъах...

Зама — хи ду, поэташа боху,
Мел дІаэхарх, кхачалуш а доцу,
Цо дІадаьхьнарг кхин юха ца доглу...

Орга юй-те цу заманан ціе?
Сан бералла даьхьна мацах цо,
Хьийзадеш, чІеш санна, аймано...

Дуьне

Шен да велла дисна хІара де-ца,
Нана слла дисна хІара де-ца,
Йиша-ваша делла дисна де-ца,
Вай делла а хІара-м дуьсур де-ца...

Хала ду, шен ненан кІант хилла ваха,
Амма и уггаре халаниг дац.

Хала ду, халкъан а кІант хилла ваха, —
Іза а уггаре халаниг дац.

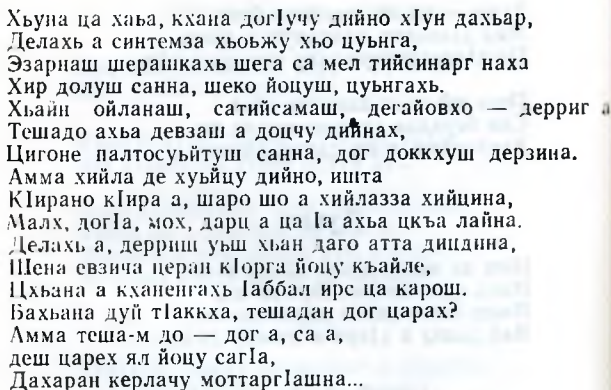
Цушиннал хала ду цу шинах вІалар,
ХІетте а уггаре хала-м и дац.

Хала ду, Іаламат хала ду дахар,
Делахь а, ца ваххал хала а дац.

Хала ду, кхин бІюзза эр ду вай, амма
Кхин бІюзза: уггаре хала и дац.

Хала ду, боккъал а, кьонахчун дахар,
Цул хала дуьнен чохь хІумма а дац!

ХІетте а уггаре хала и дац...

Хара сан байташ

мацах ЦКЪа,

Эзарнаш шераш хьалха а,
Цхьана акхачу стага шен хенахь
Кхоьल्लीна хилла хила а мега —
Суьрташкахь, хьеха чохь дехкинчу,
Аьгначу тIулгийн васташкахь,
Хьерваллал шовкьечу хелхаршкахь
Я, дуьххьалдIа, шен кхалхарца...
Амма ца хаьа,

Кхин маца, хъан юха кхуллур ю-м,
Кхана, сох йисна, йишъелча...

Тісєєча, язєєлла хіобттича тіє
Рогієра суьїре,
Кхиі пхьа де,
Дахаро хіоттийна
Дахча гиобттина
(хаттарех, хеттачех)
Хиллачийн туьна,
Хьо кхета

хьуо гіорасиз хиларх —
Кхета, шен кийрахь дог хилларг,
Дуьненца йозалла кьовса, терзана диллал,
Диллина даьлча —
Дог шен цу терзана диллина даьлча —
Карийча дуьне боккьал а дай...

* * *

Тийначу буьйсанан бода
Гіайгіанна хуьлу сов тієра.
Ларамза са буйна додахь,
Хьостур вац кєста синтемо.

Гуьйренан гіа тієхь гіов санна,
Лацалуш шекопан пардо,
Діаяьлла карор ю марзо,
Гіиртинчийн хьо цієна лардан

Блаьргаш а боьлхур бац, дог а
Лозур дац, богур бац кийра.
Дуьххьал-діа кіордор ву доттагі,
Езнарг а хетар ю хийра...

Гатбели анайист къевлина хІоз,
Гатбели...

Стигал а коьрга тІе кагъели.
Латта а, керчина,

тІекІелдели...

Дуьнене орцах баьттІа хъан мохъ,
ГІо лобхуш кховдийна куьйгаш
ТІулгех дІакхеттахохъ
Ийги...

Кестта дІатуьйр бу

Дуьнен чохъ

Хьох тІаьхъабисна хъан йилбазмохъ а.

ХІинца, кху сохъта...

Гуьйрепан буьйса

Эвххъаза юссу,

Лабттахъ,

Килс детташ ¹,

Шен бакъ кхайкхийна де,

Къевल्लीна шад беш,

Хъарчийна Іаьржачу гуьлмаьнди юкъа...

Іду дийно летиьнчу къиношна — капарат хуьлуш,
Къиношна капарат.

Амма летачу чиркхаша

Къуьйсу дийнан бакъо,

Дахначух сагІа деш

Керлачу денна —

Керла хиндолчу къиношна тІера.

Чиркхаша буьйсанца къуьйсу шайн бакъо.

И бакъо,

капарат хуьлий

Буьйсанан къиношна,

Іуьйренах гІотту

дІо анайисттехъ:

Къиношна — капарат — къа...

¹ Килсан горгали беттар.

Керла шо

Беларшший, хелхаршший, синкъерамашший
Кху буса дуьненахь декар ду шортта,
ХIаваэхь хыйзачу цу лайн чимашца
Хийланнан хыйзабеш корта.
ТуьтмIаьжгаш, туьтмIаьжгаш
Къежар ю ела,
Шийттанна декначул тIаьхьа и сахьт.
Хийламма доьдучу кху шарна тIера
Дош олуш, ойбур бу кад.
Дуьйцуьр ду, доггаха хестор ду,

амма

Дерзор ду Керлачу шарца.
Меллачу кедан чам къастале балдех,
Дидина хилларг, дIадахнарг,
Карор ву ницкъ кхочуш верг а дог кхардон,
Керла долчунна хьалха.
Бохур ду цо, и шо вон дара,

цу шаро

«И дира, кхин дира, важа...»
Дуьйцуьр ду, цу шарахь мел лайна ша хало,
Масазза кхиъна пIелг лаза...
Амма шу ма теша, ма теша цунах,
Шайн шаре хьовса цкъа хIор а.
И гена далале, хьовса цкъа юха,
Диканиг карор ду шортта.
Сиконт яц, минот яц, де а дац дIадоьдург,
Цхьа шо ду, дийнна шо ду и.
Ткъа цуьнан ларш хьулъеш, лайн чимаш оьгу,
Миноташ оьгу, вайх хердеш и...
Беларшший, хелхаршший, синкъерамашший
Декачу кху буса гIорта,
ХьагI йицъай, бицбай шайн цабезамашший,
Хиллачу цу шарца шортта,
Дикачух дош олуш, дуьхь-дуьхьал хIотта,
ДоттагIна — доттагI,
ДоттагIна — доттагI,
ДоттагIна — доттагI,

Безамах доьхна шиъ,
Тпаьххъара глорта —
Дохна ирс хотта...
Дохдучу цу шарна тлера,
Хьалха длаихинчу шерашна тлера,
Керлачу кху шарна хьалха,
Вовшашна довла кьинтлера.

Гой шуна, кху куьйган керахъ,
Дохдучий, доглучий — шина а шеран
Лайн чимаш цхьатерра деша,
Ишта ду шераш:
Леллашихъ вай кьестош — шираниг, керланиг
Юха ца дерза кхин,
Юха ца дендала,
Карадо деший
Уггаре дезнарш,
Уггаре лехнарш.

Беларшший, хелхаршший, синкьсерамашший
Декачу кху буса
Цхьа дехар ду сан:
Адамаш, керлачу шарахъ а
Дикане хьежалаш, диканах тешалаш,
Тлехиттарх мел баккхий нэшамаш,
Ларбелаш кху шеран шайх болу тешам —
Вайх болу тешам — Диканах тешам...

М. Л.

Хьан байташ йовшуш,
дагах цле леташ,
Лабттана йокъалла санна,
Лабткий хьан дог-ойла лазам,
Со воккхавийна, поэт, хьан илlex,
Хьан ойла гергара карош сайн ойланна, дагна,
Хьан глайгла, сайн глайгла санна,
Сих, цлийх чекхьюйллуш, амма,

Юха мел йийши, ца кхеташ,
 Цецвуйлуш:
 Поккхачу цу Пе-е-тарбухан
 Клант волчу хьуна
 Хиунда эшна техьа,
 Сан халкъан даръелла чевнаш
 Дуьненна длаэхьар;
 Блаьргаш тле уьйзучу куйнаца цо къайлакхехьна
 Къонахийн блаьргаш чохь соьцу шен блаьрхиш а,
 Шен лаьмнийн чIир кхобуш,
 Цу нохчийн нанас,
 Цу нохчийн йоIа а
 Дихкина йовлакх а,
 Аганахь бераша ловзийна герзаш а,
 Къоьжачу къанойн къоьжа сингаттам а,
 Цу оьрсийн маттаца —
 Мел боккха, сийлахьа и хиларх —
 Бийцалур боций хуьушсехь, ма-барра,
 Ахьа стенна и эхьна дIа,
 СовIат деш,
 Уьш данне бендоцчу,
 Царех дог кхаьрдачу,
 Шен йоцчу гIайгIанна, лазамна блаьрзечу
 Цу Пе-е-тарбухана?..
 Ца кхета,
 Хиун дара ахь лийринарт суна:
 Туьран дитт
 Я шийла байт?

* * *

Ахьа-м вай къаьстича, хIумма а хир дац ма бохура.
 Селхана дара и,
 Хьажал, ткъа тахана газеташ тIе:
 Хьовзийнчу мох-дарцо, доьшу ас, дитташ бухдохура,
 Церпошташ херцаеш,
 Ценош тIедеттара — къематан де..
 Вукханхьа:

Хјорд ловзабаѣлла,
 Похійна глала...
 Кхозлаг!чохъ бегійна мохк...
 Кіезга ду?
 Ткъа хлара хаам? —
 Кхиале, хіун ю а хаа,
 Дуьненс хъееш чІир,
 Цхъаъ олавелла ирх...
 Хаамаш, хаамаш, хаамаш —
 Саблаьрза хыйза адамаш,
 Хъехайо тлаьххъара зама,
 ТегІерта дуьненан бала...
 Лъоруш ду хилла зенаш,
 Толлуш ду бахъанаш,
 Массанхъа орцахбевъла, массарех хета къа...
 Амма вац, вайшинна хиллачух кхета стаг,
 Вай ца го цхъанна а:
 Дуьненахъ цхъанна а ца го,
 Къорта бахъана...

* * *

Ахъа-м суна латкъам бо,
 юха а со бехкево:
 Вай вовшех ца кхетарна,
 дегнех шело летарна.
 Боху, со, къинхетамза,
 вежа цхъа сайн дезаршна,
 Диндеш мацах хилла
 вайн безам а, ирс а...
 Амма ойла ехъа,
 оьший-техъа лехъон
 Цкъа маццаха хилларш?
 Стенна оьшу хІинца
 ГІерта вовшахтийса,
 хап кхаьчнарш дІакхийса?..
 Масаннах уьш дисна,
 масамма уьш дитна,

Ницкъ ца кхочуш нисдан, — дахар ма ду къиза:
Чаккхе хуьлу ирсан, вайчуьнан а ишта
Хада доьгІна хилла. Ма хьежа бІаьрхишца
Хиллачу ирсе а цул а иза дицде,
Дицде гуттаренна, суна хІуьттаренна...

* * *

Дуьне доьхна, бохур ду ахь соьга,
Повлакхан тІам хьоькхуш бІаьрхишна.
Дуьне дохо-м дукха ма ца оьшу,
И хьан дуьне дохо-м, къаьсттина...

Дахар доьхна, бохур ду ахь йоьхна,
Дог а лобцуш, гІента лахьелла.
Дахар дохо-м дукха ма ца оьшу,
Дог диканна хилча якхделла.

Балхор бу ахь кхин а къиза бала,
Хьоьхуш бІозза къиза кьематаш.
Дуй ца хууш, дуьне ша вайн балехь
Дахар — къизачу вайн кьематехь.

Дуьне доьхна, бохур ду ахь йоьхна,
Дахар доьхна — яла йоьжна, йоьлхуш,
Со цхьаь воцург, вац аьлла а хеташ,
Хьайн балина бехкеван, къадеха,

Амма ас бен дакьор дац хьан бІаьргех
Леша бІаьрхиш, кераюкь а хьаькхна,
Со бен-м хьожур вац хьан бІаьргаш чу,
Цара лечкьон мекарло ца гуш...

Ахь зезагах хьобстург, суна — баI,
Сан дог-йола цобстург, хьуна — кхаъ.

Суна бакъдерг, хьуна — даим харц,
Малх кхетча а суна, хьуна — дарц.

Амма дуьне хьуна-суна — цхьаъ,
Дахар а дуьненахь вайна — цхьаъ...

ТIаккха стенна, стенна, стенна, стенна —
Хьуна делла мел дерг суна денло,

Хьуна малхехь доьлург,
Суна кхулу,

Дог сан доьлхуш,
Хьайниг стенна доьлу?..

* * *

Седа бац сан дагах леттарг,
ЗIаьнар яц къегинчу беттан,
Дац и я Iуьйренан тхи а,
Сатосуш баца тIе джйна.
Алу яц, суй а бац цIеран, —
Хьан бIаьргаш, бIаьрхиш ду церан,
Чохь сецна къастаран кхерам...

* * *

Соб тIаьхьа хьобжучу хьан бIаьргех
Буйсанан бода а ца баьхьа
Букъбала, ца баьхьа...

Мох бижна, дарц джйна, догIа а —
Маьлханиг бен, теша, догIур дац,
Мел хьобжу хьо тIаьхьа...

Некъ барх ас, блешерийн дохалла,
Гайганех, муьлххачу бохамех
Со ларвеш, хир бу и бларгаш,

Бийлинарш, аьхкенан беттасех,
Ткъа оьгазбахача, детташ ткъес,
Дагах чекхбийлина бларгаш...

* * *

Бларгийн хьажар, бларгийн хьу,
Бларгийн мохь бу шийла,
Бларгийн лазам, бларгийн ун,
Бларгийн хорша хьийза...
Бларго лоций деттало хийла дог а кийрахь,
Бларгийн нелат леттачо бларгех са идийна...

* * *

Со ваьлла длагур ву суьйренаш ягаза йисинчу ана,
Со ваьлла длагур ву луьйренна дуьхьала кхана,
Гайганин пардо тетесина ойланаш хьош,
Со кхана длагур ву, некъашка йнцъайта хьо.

Льох лавцна шабаршдеш, сан лере летар ду мехаш,
Хьан бларгийн боданца буьйсанах уьдур ю дуьхьал.
Амма со длагур ву, царна дог мел къевли, всахаш,
Вайн къастар дадийна, вайн синойн дуьхьа...

* * *

Азаллин къайленах санна, эрна ду
хьох кхета гертар,
Делахь а карзахе ойла юха а ю-кха хьох хьерчаш.
Юха а цо маьлхе ловцу хьан бларгийн клелаша

белар,

Кхоьлинчу Іуьйренех терра, хьан,
суна езаш, хьежар, —
Цу шиннах муьлха ду бакьдерг:
елар я оьглазла, кхетац...
Азаллин кьайленах-м, тешна а, кхетар ву.
хьан дагах кхетарг.

* * *

Безам хІун ю?
Цергахь даьгна дахар.
Ткъа цабезам?
Лай тІехь летта цІе...
Стигла хьожуш, синош ахь ма даха,
Дог хьайн дагахь, цунах воккхаве:
«Баьпко латтош ма дац хІара дахар,
Стиглан а иза латтош дац...»
Дахар хІун ю?
Суна-м хаац ала...
Южалла?
ЦІе йойуш, хьабкхна дарц.

* * *

Дахарх хьерчаш йогІу хІора Іуьйре,
Шийла хьацар дегташ стигланна.
Ахь юха а, цатам даг чохь кьуьйлуш,
Тешаво со дахарх, диканах.

Почанийн ткьаршалахь текха денош,
Шийла доьІу дитташа а са.
ХІинций-хІинций бохуш, дог а сецош,
ГІалаташ ахь лайна хийла сан.

Суьйренаша хьожуш шийла хорша,
Ойланаша хьожуш бохамаш,
Ваьхна со, хьан тешамо дог дохдеш,
Цуо ларвина хийла бохамах,

Зама уьду, акха эмалк хилла,
Наггахь текха, цийзаш, дууш са...
Амма доьху, цкъа а дог ма дилла
Кханалерчу дийнан диканах.

Буйса еьча, дарцехь барзах углуш,
Хьайн ойланна благор хьийзабеш,
Не! длакьовларх айхьа, догла тухуш,
Хила-кх со кхочур вуй дин ца деш.

* * *

Хьо ца теша
боху ахьа, ирсах,
Дуьненах а, диканах а кхуьнан...
Маха биллал, дегайовхо йита,
Тешам бита — буйсанахчул къуьнан.

Шакарх леташ лере, маьхарх иэтIаш,
Орца хилла, цIарца дагах леташ,
Кху дуьненахь аса дукха дитна,
Дуккха а сох дахарехь а дисна.

Амма дог сан хIетте даьхьна теша,
Лазам Iеткьарх, бIаьргех бIаьрхиш лешош,
Лабттахь, мелхо алсамболуш, хьекъаш,
Хиларх бIаьрхил цIена, сирла безам.

Теша ваьхьна, дарц а хиларх дарба,
Наггахь сайн ойланна, сина, дагна,
Цу дарбано дог сиркхонех дохуш,
Цатешамна пебетташ схьавогIу.

Цундела бен-м, стенна воьлур вара,
Цунна бен бIаьрг боьлхур бара стенна,
ХIун иштаниг со дуьххьара вара —
Вийлинарг, дуьххьал дIа бIаьрг ца белхон.

Ас динчу некъийн длаюьжур ю чан,
Вайшинна юккѣ дилхинчу догІано ятийна,
ГІайгІано кхолийна бІаьргаш а хъан
Къегар бу, замано лазам а хъаййна.

Хьо суна тІаьхъа йийлпнчу цІсагІехъ,
Хьо суна тІаьхъа йилхинчу корехъ,
Цу бІаьрхих йогІучу ханна деш сагІа,
Синтем а буьжур бу къора...

* * *

Суна дицделла хІиницалц схъа мел хилларг,
Дицделла ахъ аьлларг, ас аьлларг, вай динарг,
Дицделла хилларг а селхана сайн дагахъ,
Суна йицъелла хьо...

* * *

Кхин ца хьоьжу со дахарс
Ах хъаббинчу бІаьрганца.
Ца хьоьжу кхин дог Іанаре
Хъан довхачу бІаьрхишца.

Стигал, хъажал, елаелла,
Екхаелла анайист.
Хъанна оьшу, мархаш евлла,
Кхулуш, Іанаяхар и?

Хъан дог хъуна, сайниг — суна,
ЭхІ, ма атта ду-кха и.
Кхин ца кхийдор ас а хъуна,
Сатийсал бен доцу ирс.

Иштта атта ма ду даха:
ХІор а — шена, шенна — хІор!
Даккхий синош ахъ ма даха,
Уьш ца даха гІерта со.

Блабстенан байташ

Хіоразза глоттучу Іуьйрено
Сан корехь кхуллу шен байташ —
Исбаьхьа исбаьхьчу туьйранел,
Кхелина зазашца кІайчу.

Дог дахон синкьерам ас муьйлу —
Блабстенан сарахь хин йнстехь.
КІенташа, сатуьйсуш нрсе,
Мехкаршка дагара дуьйцуш.

Ткьа буьйса,
ладугІу йиш хуьлий,
Дог-ойла хьостуш тІейогІу...
Синкьерам синкьераме хуьлий, —
Нохчийн ладугІу йиш йоцуш?..

* * *

Буьйса, шелоно хабийна,
ДІатийна,
Урамнекъаш
ДІасатекха,
Хиебаши...
Ас-м ца дуьйцу хІинца дог а сайн
Лазийна,
Ахь ма дийца
Ирсах хьайн...
Лайлахула-м вахалур ву когашІуьйра,
(ХІунда — туьйра?)
Амма дагах схьа ма Іитта хьайн шелделла куьйгаш, —
Хала хуьлу...
Ас ца дуьйцу
(Стенна дуьйцу?)
ХІинца дог а сайн лазийна,
Ирсах хьайн
Ахь ма дийца...

Лайлахула-м вахалур ву, когаш Іуьйра а,
Дагах

амма

схьа ма Іитта хьайн шелделла куьйгаш...

* * *

Безам стаг вазвина Іахьара-м
Хіума ма дацара.
Хала а дацара,
Иза стаг хазвина Іахьара-м,
Ткъа хіун дан деза, цо бІарзвича,
Сирла де буьйсанал Іарждича,
Моз хетта мерза —
Дуьне а цо стимал къахьдича,
Сел доккха дуьне а гатдича,
Ва хіун дан деза?..

* * *

Хіара буьйса сан ойланех кхаьрда:
Йоьсси иза бода хилла Іаьржа.
Со-м и екхаре сатесна вара.

ЧІогІа хьаьгна вара буса кхерстарх,
Бутт а хьобстуш, мархийн марахь техка,
Лечкъаш, ловзуш, чалахь санна.

Ойла яржон со сатесна вара,
Органна тІехь нур Іанадеш батто,
Хи пурх доькьуш, тача тесча дато.

Седа хьаста со сатесна вара,
Беттасих а чекх стиглара къеда,
Седа мукьне хьаста бутт ца кхетахь.

Ма сатесна вара, байташ еша
Хьуна хьайнна... Амма даг чу леша
Тийна хьобжучу хьан бІаьргийн шело...

Сайн байташ а ас бодашна йоьшу,
Сайн цхьаллина юх-юха а йоьшу,
Гийла догу шун кор сайх а делош.

Хара буйса сан ойланех кхаьрда:
Поьсси иза, бода хилла Гаьржа.
ГайгIа юккъеш, шийла дохк а даьржа...

* * *

Буйса екхна, слахь а ша шийла,
Тийна хиларх иза — лекхало.
Илли хилла, дагах сан и ийна.
Шен мукъамаш лобхкуш даг чу цийца,
Органо а тулг'еш екайо.

Цу тулг'еш тIехь хелхабуййлу седа,
Коган буюьхар хIуьттуш; къежаш бела —
Аьрха хьобжу езачуьнан бIаьргаш.
Беран бIаьргаш хьобжу батта тIера,
Цхьана дегайовхонца-м сан бIаьра...

* * *

Ахь тешайо деган гIайгIа сох,
Тешам боцчу кху дуьненан мохь —
Хьайн лазамаш буйцу, гIерташ байбан,
Сох бIобулу, теша бохуш, хьайл а
Суна хаба боху ахь, дог айна...

Стенна гIерта цунах тешон со?

Тешар варий, дуй ца кхийларх, хьох —
И хьан гIайгIанаш, хьан лазамаш,
Тешон веьна вацахьара хьох
(Кхардийна мел девза адамаш),
Дийцарх дагна гIоли хир ю моьттуш.

Сайниг бен кхин гIайгIа яц а моьттуш.

Ванах, аьхке ярий оцу сарахь?
(Хаац, амма лежаш ношлуш дара,
Цийлуш бецан цазамаш а дара...)
Цу суьйренан шело ю сан даг чохь,
Цунах йисна глайгла а яц кхачош...

ХІан-хІа, аьхке яцара цу сарахь,
Амма бакъду, лежаш ношлуш дара,
Цийлуш бецан цазамаш а дара,
Хьо а яра йовдуш ийгина,
Дерриг дуьне тесна дитина...

Хьанна хаьа, ношлуш хІунда дара
лежаш, бецан цазамаш а — цийлуш!
Хьанна хаьа, хІун бахьана дара
Вайшиь кьаста!

Амма кьаьсташ дара!

Амма дуьне сецна лаьтташ дара,
Хьийза диц а делла, лаьтташ дара,
Вайн бехкана — анайистехь цийлуш...

* * *

Теша муха ца теша,
Буйса ю аьлча сирла,
Цахиларх беттаса кхетта
Я чиркх а летта,
Гуш стиглахь схьа
Седа а цхьа, —
Хьо хилча
Цхьанхьа
Дуьненан маьлехь,
Аганан гложа тIе таьІна,
ГІайгІанаш хьаььна,
Ойлане яхна Іаш?..

Муха ца теша,
Духур ду аьлча
Вайн дуьне а кестта,

Вай цхъаьна диначу некъийн чаккхе ю — къастар,
 Вай цхъаьна йиначу ойланийн чулацам — къастар,
 Вай цхъаьна яьккхинчу лакхенан цѣ а ю — къастар,
 Вай цхъаьнатоьхнарг а — къастар.
 Къастаро даьккхина дуьне,
 Массанхъа — аматаш цуьнан,
 Хъажар, садеIар а — къастар...
 Къастаро марздина дуьне.

Ахъа-м сан дог ду ма боху тIулган...
 Хайий хъуна оьккхий цIергахь тIулг а?
 Наггахь шело Iаьткъий хайий хъуна,
 Дагна санна, цуннаъ?

Ши седа

(поэма)

1

Баьгна седа, цIеран зил беш, буййжи,
 Буйкъа бода постуш буйсанан...
 Я кхин цхъаъ а доккха дуьне дуьйхи,
 Я кхин цхъа дог тийши туьйранах,
 Я хала къурд сецабеш шен логехь,
 Кхайкхош массо туьйранна неIалт,
 Сатийсамаш берзий цхъамма коше,
 Кхин ца елла къовлуш деган неIарш?

Я эшамаш хьобху-те цо керла,
 Есаллера богIу бохам балхош?..
 Кху Лаьттана, долчу Маьлха кIелахь,
 Лазам буй-те стиглахь седа кхалхар?

Я бен а дац?

Доккха ма ду иза,
Седарчий а цунна генахь ду.
Шен семанна гонаха и хьийза,
Малхана а шарахь цхьацца гуо луш.
Ткъа и седа, мацах баьгна болу,
Бухбацаре хьаьдда, кьайлабели.
Цуьнан серло, бӀешерех чекхӀолуш,
Лавтта тӀера масне дахар хеди —
Хийла лекха ойланаш шех юьсуш,
Хеди, тийна, тӀаьхьа зил ца буьтуш,
Ша дуьнен чу беъна лазам боцург,
Кху дуьненан дахар шеха дозун.

Ткъа седарчий-м оьгу, кхин а, кхин а,
Даг чу оьгу, шийла кӀегий хилла.
Ойланаш вайн йогу седарчех,
Доза, чаккхе йоцчу Есаллехь,
МаӀне хеташ доцу сизаш хьовкхуш,
Дерриг дахар шина декъа доькьуш:
Долуш долче,

хила лууче;

Ахь диначей,

дан мел дезачей.

Седарчийн чан — Ча такхийна тача,
Сан ойланаш санна, даьржина,
Таро йоцуш, цхьа седа ша лаца
Лавттара хьовжучу бӀаьргана.
Ткъа цу лакхахь — юста барам боцчу,
Цу шораллехь — талла амал доцчу,
Муха ду-те дахар седарчийн,
Дагар муха лов-те седарчийн?
Цхьаь-вукхунах буй ши седа бозуш,
Я шело бен, нур бен, шийла догу,
Вовше кховдон, кхачо хӀума доцуш,
Лепарг — лепаш, бужург — бужуш шена,

Уьш Есаллин кийра гийла Існа?
Я, цкъа мукъне дага хуьлий дог,
ЦІеран зилаш цара стиглахь до?..

И ойланаш тІеттІа язлуш, хьегІаш,
Тем байначу дагах-сих ца кхеташ,
Іуьйккъа хене текхна зама тийча,
ТІаьххьар датош набаро сатийсар,
Седарчий,

самаха стиглахь даьгнарш,
Даг чу эга девлира, шал-шийла,
Даг чохь яржош нуьран шийла гаьргаш,
Дахьош, гІорош, довха кхехка и,
Дуьне ма-дду — даг чохь дІасадаьржаш,
ЦІийлахь дешаш, дулуш дегІах, сих.
ХІор а седа — вайн дуьненал боккха,
ЦІеран суйнах цу чохь дІа а бовра,
Син-пха булий, дегІах чекх зуз доккхуш,
Шийла-морцуш, доккхуш дагах кховра.
Ткъа дог тІаккха, Есаллел а кІорга,
Есаллел а шуьйра суна гора.
Малх а, цуьнан кІоргенера хьовжуш,
Гора боьлуш...

2

Амма кІезга яра маьлхан йовхо
Геналлехь я хенехь чаккхе йоцу
Дог сан дохдан.
Ца тоьура цуьнан серло
Иза къаго.
ЧІагІлуш, чІагІлуш, бода, шело
ДегІан пхенашкахь юьжура,
Ойланашка йис юьллуш шен.
ГІелделира седарчий,
Хуьлуш кегий тІедарчий,
ТІаьххьар дайра.
Дахкарх хьерчаш деьначу
Дийнан серлонехь дІадайра.

Іуьйре,
со гІан-набарх воккхуш,
Шех чекх хьаьжна,
ешначу,
Цу сан коран бІаьргахь,
Дуьне дуьзна гІайгІа яра.
Амма иза-м хІун хиллера?
Иза-м юьхь бен ца хиллера,
ЙогІуш йолчу гІайгІанан,
Сан хинболчу лазаман.

3

Дуьне стенна гонах хьийза?
Семанна.
Дахар стенна гонах хьийза?
Лазамна.
Лаьттан,
Стиглан,
Деган —
Кхо лазам бу дахаран.
Лаьттан,
Стиглан лазамех
Дагца кхиьнарг
Ву кху лаьттан адамех
Ирсе хилларг:
Шен лазамах кхиьна иза
Дагца...

4

Сан гІан-набарш ца хиллера бахьна доцуш,
Цара хьоьхуш дерг хиллера дагахь доццург:
Кхана ган бен йоьгІна йоцчу йоьІан амат,
Сатийсамаш, дегайовхо, ирсан гІаларт,
Органан йист,
баьсса урам,
церан кетІахь,
Дог а догуш,
лецар шийла хьажар беттан

Цара хьоьхушберг хиллера деган лазам,
Дуьне кхолла бахьна хилла — цѣна лазам.
Ирс а хьоьхуш хиллера сан дагна боккѣул,
Дукха-кѣзга дустуш доцу,

амма — доккха...

Кѣона дегнаш, ойланаш а ишта кѣона.
Хѣара дахар хѣйза кѣоналлина гонах:
Хѣйла ваьхна кху дуьненахь Ромео,
Ваьхна — хила тарлуш доцчух дог тешош,
Цу тешамна тѣра воьдуш уьрса тѣе,
Нигат долуш, де ца даккха кхин цул тѣех...
Хѣара дахар цу амалехь даго тидна,
Цуьнан шовкѣо хѣовзийча со тешна ирсах,
Цо сан дагах цѣий а даьхна, бѣаьргех хиш а.
Орца доьхуьйтуш, хедийна са а, йиш а.

5

Хѣйза дахар, хѣйза, хѣйза, хѣйза,
Сацон амал доцу бѣагор хѣйзош,
Тобпан биргѣа йѣвгѣлуш хѣан бѣаьштиг тѣе,
Шѣйла шаьлта хѣитгош хѣуна даг тѣе.
Хѣйза, хѣйза, хѣйза, хѣйза иза,
Наггахь хѣйза — бѣагор хуьлий ирсан,
Дог а дахош, бахабеш синкхетам,
Шиннан стиглахь седарчий а летош.
Хѣйза дахар, хѣйза хѣере хилла,
Зама охьу хѣеран тѣулг а хилла,
Малхбалѣ а, Малхбузѣ а — шнѣй а
Шѣн дѣканна-вонна гонах хѣйзош.
Хѣан кхоллам а, сан кхоллам а хѣйзош,
Бѣра хилла хѣйза, дуьне хѣйзон:
Со Малхбалехь хилча — хѣо Малхбузехь,
Хѣо Малхбалехь хилча, со — Малхбузехь;
Цкѣацкѣа лазам хуьлу цуьнан сѣма,
Цкѣацкѣа — шѣконаш вайн шина деган,
Амма даим — сатийсамаш цѣна,
Ишта — дѣгайовхо, хьоьху безам.

Вайн дахаран стигал ю — вайн безам,
 Мацах кIанта аьлчахьана «Еза»,
 Йола даре дичахьана — «Веза» —
 ХIетахь дуьйна болабелла кьеге
 Вайн дахаран стиглахь вайн ши седа:
 Сайниг — «Еза», хьайниг — «Веза»...

ХIетахь дуьйна кхоллабелла кхерам,
 Доккхадечу дегнашкахь вайшиннан,
 Вайн стиглара божарх и вайн седа,
 Сел ларбешшехь, лар ца луш вайшинга —
 Эладиттанех а, неIалтех а нехан,
 Амма уггар хьалха — цабезамах церан,
 Дашах, вочу блаьргах догьIаьржачу нехан,
 Ткьа цу долччул тIаьхьа — бохамах дуьненан,
 Эккха тарлуш болчу — делккьехь, Iуьйккьахенахь
 Вайшиь дехаш долчу адамнийн дуьненахь,
 Вайшинначех терра, миллинардаш нехан
 Летташехь седарчий — безамаш керла...

Кхин цхьа седа, цIеран зил беш, буьйжи
 Сан ойланний, хьан ойланний юккье,
 Сан лаамний, хьан лаамний юккье,
 Вайн лазамаш шена тIаьхьа уьйзуш,
 Вайшиь ший а Iаддийначохь дуьтуш,
 Буса стигла мел хьоьжучу блаьргийн,
 Безаш болчийн дегнашкахь мел IаьIна
 Дерриг маьIна вайн дегнаш чу дуьллуш;
 Кху дахаран, дерриге дуьненан
 Массо шеко, сатийсамаш, кхерам
 Iорабоккхуш дерриге дуьненна —
 Массарна а, хIоранна а шенна,
 Амма уггар хьалха — хьуна, суна,
 Уггар коьртаниг а — хьуна, суна.

Стиглах кхерстинчу седанан зилца
 Хьожур ду вайшиъ а деха хӀинца
 Хьуна — тукар, тӀарий, и тай-махий,
 Оьшур долу лаьттахь мел ду дахар;
 Суна — нох а, маьрша латта аха,
 Кху дуьненна цӀена екхна стигал,
 Лулахо а — декъа вайн вон-дика,
 Ишта тешамениг доттагӀ, наггахь
 Вала цунах кху дуьненах дага.

...га

Ахь гездан кхоьллина ца хилла некъаш а,
 Дахар а ца хилла яздина хьаха;
 Хийди уьш, дитина сагӀин цхьа пӀераска,
 Ткъа суьртан гура чохь — хьан велахъажар.

И хӀунда? И стенна? И мича гӀуданна?
 Дуьненан жоп хир дац хеттаршна дала.
 Хьо муха ваха дӀа, со висн хӀун дагахь? —
 ДоьгӀна дац вайшинна и цкъа а хаа.

ДоьгӀна дац нахана бовза а вайн лазам —
 Хьан цӀийца шелбелла сан кийра бижнарг
 Малх денна белхарх а, беш сайга када
 Тамашбан меттиг а бац, хета, бисна...

* * *

Дуьххьара когбаккха Ӏемаш,
 Ца вожа гӀо лобхуш цуьнгахь, —
 Малхе ахь кховдийна куьйгаш
 Кхечира нене...

Дуьненан хазалла евзаш,
 Къастандеш зезаг, яр, девзиг —

Зезаге кховдийна куыг а
Кхечира цуынга...

Дай баъхна, вина юрт йитна,
Ирсана нигат а дина,
Блаьргашца анайист лаьцна,
Хьо араваьлча;

Дуьххъара гелвича некъо,
Даг чохъ а иккхича шеко,
Лазамо дагах ов тоьхча,
Къилба а доьхча;

Дуьххъара харц хилча безам,
Доттагиче кхуллуш цабезам,
Южалле кховдийна куыг а
Кхечира цуынга...

* * *

Ткъорше денош, есна буьйсанаш,
Цицгех цийзош, махо ловзо кевнаш,
Ас могаанаш шух а дуьйцина,
Дицдеш дагна иллийн зевне зевнаш.

Шух а екхна ойла — йилхинарг,
Поглу кхане ган ницкъ боцуш, хьежарх.
Ткъа наггахъа-м, шух чекх малх гина,
Блаьргаш баьхна юхаъ белакъежа.

Ткъа наггахъа-м, ойуш дуьккъа дохк,
Маьлхан злаьнарш ма-яржжара лаьтта,
Моьттуш ирсан лаьциг шега кхаьчна,
Доккхаден а даьхъна шух сан дог.

Безамна ца оышу кѣхетарг,
Леткѣамаш ца оышу цунна...
Гина дац, стиглахъ ткѣс ца леташ,
Бѣастенан догѣа а суна.

Зама

Акхтаргаша, баххѣаш ваышта телѣш,
Вовшийн лере оыхуш, шабарш до.
Стигал мел ю мархийн алхаш лехѣш,
Почано а вовшахбетта бѣо.

Суѣйре хѣобжу дѣгабаам бина,
Шина даггахъ: елха ша я ма?..
Цхѣа татол ду-кх ша данма хилларг,
Ткѣа мох-м хѣйза, уѣйуш некѣийн чан.

Сан йозанаш доышучуынга

Ас мел яздинарг бакъ а хеташ,
Ма хила, доыху, сох бен ца кхеташ.

Ас яздинарг бакъ а ца хеташ,
Доыху, ма хила, сох а ца кхеташ.

Ас яздинарш айхѣа доышуш,
Ма хила — яздиннарш бен ца доышуш...

ЧУЛАЦАМ

Нохчийчовне	3
Хеттарш	4
«Шемахь ю, хаац, я Урартухь...»	5
«Сан пачхьс ю — нана сха хIусам...»	5
«Аш ма баха соьга ирс ду дахар...»	6
«Ойланг азаллин генара...»	6
Дахар бакъ ду	7
Іаса	7
«Қоғашна девзар ду некъан хьал...»	8
«Буйсанан боданехъ гIаллин серлонаш...»	8
Буйса	8
«Іуйренан йоза...»	8
«Ойла ма-ййу дуьне дац...»	11
«Некъ ло, дуьне некъ ло суна, доьху...»	11
«Ялтех ас ца биъна цкъа а дуйнаш...»	12
«Сатийсам»	12
Нана	13
Сонет	14
«ХIун дахьаш веъна хьо дуьнен чу?...»	14
«Стигал стигал — эзарза а стигал...»	14
«Лаьмнаш, лаьмнаш, ма хьестийша дог...»	15
Шеко	15
БІаьрзениг	15
«Тховса кхин цкъа а кхийти-кх со...»	15
«Хьажал хьо...»	16
ДоттагIашка	16
Дехар	17

«Ций санна цийбелла малх глотту луьйранна...»	18
Туьйра	18
«ХIара бакъду, иза нийса ду...»	19
«Шина сиконтан юкъ...»	19
«ХIара дуьне къаьхьа къахьло...»	20
Валарг-хи	21
Са	21
«Ойланаш яьржина юха а лаьтта...»	23
Цхьаллина язйина байташ	24
«Дерриге дуьне а шен хета цхьанна...»	25
«Уьду некъаш, даьржаш дуьне ма-дду...»	25
«Коша гIуо и ойла, коша гIуо н...»	25
«Дахар ду, боху ахь дахар...»	25
«Даккха-м даьккхи заза хьечо...»	25
«Бералла дезаш ву бохург...»	26
«Кху дахарехь дерриге а шина декъе декъало...»	26
Блаьсте	27
Органан истехь	28
Дахар	29
Нана	30
«ХIоа санна — ча тIе доьжна...»	30
«Буьйсанна тIаьххье — буьйса...»	31
«Ший кIоргалла ю кху дуьненахь...»	32
«Тховсалера буьйса мацах хилларш дагаловцу буьйса ю...»	32
«Мукъам Iена пондаран...»	33
«Байчу махехь техка бедаш хал...»	33
«Даг чу хьаьжна йоссахьара луьйре...»	34
«Вайн денош дац данне малхо хьовстуш...»	34
«Кхин-м хIума дацара...»	34
«Дуьнене дийца дац хIумма а сан...»	35
Кхаж	35
«Ше слахь дуьненахь...»	36
«Дуьнено... Дуьненна... Дуьненца...»	37
«БатIабе накха, батIабе...»	37
«Тормозо ловцу чкъуьргаш цийза...»	38
«Суьйрено сагатдо...»	38
«Луьйренан кхел хилла буьйса...»	38
«Iаьнан бутт бу, Iаьнан...»	39

«Дахар чолхе ду, со кхета...»
 Ирсан зезаг
 Иккхина дог (поэма)
 Ишколехь
 Сонетийн кочар
 Зезаг
 «Тлам тоха де доцуш, дисначу аьрзуна...»
 «Сахуьлчу хенан наб йохийна...»
 «Діадевлла, діадахна боху...»
 Москва. Гуьйре
 Сентябрь. Москва.
 «Сахьтан цхьамза беттало...»
 «Ахь байла тиссина некъаш...»
 «Гергахь волуш куьйла хилларг...»
 «Дукха-клезга, гена-герга...»
 «Даго хІунда локху-техьа эшарш»
 Некъ
 «Ло хир ду, боху, ло...»
 «Ас ца дуьйцу хьобга мацах хилларш...»
 Шахбулатов Іаднанна
 «Оччадаьлла дог сайн Іехон...»
 «ГІуьтту лайн зезагаш, можачу бІаьргашца кье-
 жаш...»
 «Дахар — беза мохь бу...»
 «Суьйренан малх анахь керча цІийла...»
 «Хаттар...»
 «Почанах хьаьгна дог йочано бен хьостур дац...»
 Іуьйкьенан ойланаш
 «ТІейци гІалано, тІейци...»
 «ГІални урамашна...»
 Веназ
 «Боцучо дуьнснахь сингаттам...»
 Нене
 «Цхьаццаболу могІа оьшуш хуьлу чІогІа...»
 «Баьпкан юьхк...»
 Гуьйре
 «Гуьйренан стигалан юьхь тІера белхи...»
 Байташ
 «Сох нехан дог кхардош, иккхина бІаьрхи...»

39	«Кхаа дийнахь, кхаа бусий дог'анах йилхина	78
39	«Ишта ду-кх дахар, мел керла дацахь а...»	79
41	«Гуйккхьехь а, набарха ваьккхина...»	80
49	Ломан зезаган йиш	81
51	«Х'ун ду иза: стигал ма ю йоблхуш...»	81
59	«Вонаца ца диллахь, зовзац дика...»	82
60	Илланчин садуург илии ду...»	83
60	«Малх д'ашерша ана, буза дагахь чу...»	83
61	А... («Буйсанан б'аьра со хьежна...»)	84
62	«Ирсах хьаьгначо, ирсах яз а до...»	84
62	«Б'аран дитт дерзина дели...»	85
63	«Силаман новкхьахь а галцаш...»	86
64	«Хала ду, сан Даймохк, Нохчийчоь — нана...»	86
64	Нана («Сих хьаьрчаш х'обттина г'айг'анан мар- ха»)	87
65	«Дуьнен чохь вайх т'аьхьа дуьсур ду, доттаг'а...»	87
65	«К'овсамехь шиь велахь, шиь хир вац толамхо...»	88
66	«Д'аваха веьна со...»	89
69	Февраль, 1944...	89
69	«Кхелхинчу селхенна т'ера...»	89
70	«Б'аьрг ма-кхоччу генахь, анайистехь...»	90
71	Дехар	91
71	Плистанхойн б'аьргаш	91
72	«Лаьмнийн баххьаш, кортош санна к'обжа...»	92
72	Г'ала	92
72	«Корах чу к'аьрзина гуьйренан буйса...»	93
72	«Ас ца к'уьйсу гена нек'ашкахь...»	94
73	Поэташ	95
73	«Зама — хи ду, поэташа боху...»	95
74	Дуьне	95
74	«Хала ду шен ненан к'ант хилла ваха...»	96
75	«Х'уна ца хаьа, кхана дог'учу дийно х'ун дахьар»	96
75	Истори	97
76	«Т'еьча, яз'елла х'обттича т'е...»	97
76	«Тийначу буйсанан бода...»	97
76	«Гатбели анайист к'евлина х'юз...»	98
77	«Гуьйренан буйса...»	98
77	Керла шо	99
78		

М. Л. («Хъан байташ йовшуш...»)	100
«Ахъа-м вай къаьстича, хIумма а хир дац...»	101
«Ахъа-м суна латкъам бо...»	102
«Дуьне доьхна, бохур ду ахь йовхна...»	103
«Ахь зезагах хьоьстург, суна — баI...»	104
«Седа бац сан дагах леттарг...»	104
«Соь тIаьхъа хьоьжуччу хъан бIаьргех...»	104
«БIаьргийн хъажар, бIаьргийн хьу...»	105
«Со ваьлла дIагIур ву...»	105
«Азаллин къайленах санна...»	105
«Безам хIун ю?...»	106
«Дахкарх хьерчаш йогIу хIор а Iуьйре...»	106
«Хьо ца теша...»	107
«Ас динчу некъийн дIакоьжур ю чан...»	108
«Суна дицделла хIиницалц схъа мел хилларг...»	108
«Кхиш ца хьоьжу со дахаре...»	108
«БIаьстенан байташ	109
«Буьйса шелоно хабийна...»	109
«Безам стаг вазвина Iахъара-м...»	110
«ХIара буьйса сан ойланех кхаьрда...»	110
«Буьйса скхна, елахь а ша шийла...»	111
«Ахь тешайо деган гIайгIа сох...»	111
«Гуьйренан буьйса ю шийла...»	112
«Со хьоьга ца кхойкху хьуна...»	112
«Дерриг дисац дагахь — хилларг, дайнарг...»	112
«Теша муха ца теша...»	113
«Юха а некъ уьду хьалха...»	114
«Вай цхъаьна диначу некъийн чаккхе ю — къа-стар...»	115
«Ахъа-м сан дог ду ма боху тIулган...»	115
Ши седа (поэма)	115
Б. («Ахь гездан кхоьллина ца хилла некъаш а...»)	121
«Дуьххъара когбаккха Iемаш...»	121
«Ткъорше денош. ешна буьйсанах...»	122
«Безамна ца оьшу къахетарг...»	123
Зама	123
Сан йозанаш доьшучуьнга	123

55 к.

ЖИЗНЬ ПРАВА
(На чеченском языке)